

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE SAMAKOV
KAZASININ SOSYAL VE İKTİSÂDİ TARİHİ**

FULYA CANOVA

HAZİRAN - 2019

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE SAMAKOV
KAZASININ SOSYAL VE İKTİSÂDİ TARİHİ**

FULYA CANOVA

TEZ DANIŞMANI:

DOÇ. DR. FARUK DOĞAN

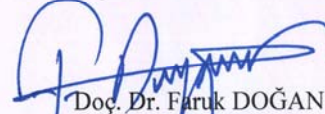
HAZİRAN – 2019

T.C.
KIRKLAREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fulya CANOVA'nın "*Temettuat Defterlerine Göre Samakov Kazasının Sosyal ve İktisadi Tarihi*" başlıklı tezi 13/06/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÇAKIREL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Faruk DOĞAN
Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Doç. Dr. Faruk DOĞAN
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Faruk DOĞAN

Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Raif İVECAN

Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Raşit GÜNDOĞDU

Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Fulya Canova

ÖZ

TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE SAMAKOV KAZASININ SOSYAL VE İKTİSÂDİ TARİHİ

Canova, Fulya

Yüksek Lisans, Tarih

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Faruk Doğan

Haziran 2019

Osmanlı döneminde Balkan coğrafyasında yer alan kozmopolit bir maden kasabası olarak bilinen Samakov gerek madencilik faaliyetleri gerekse diğer sosyo-ekonomik faaliyetlerde de oldukça dinamik bir yer idi. Toplam on dört temettuat defterine kayıtlı mahallelerin ve burada bulunan meslek gruplarının bölgenin de sosyo-ekonomik kimliğini ortaya koymaktadır. Osmanlı döneminde yoğunluk kazanan madencilik faaliyetleri, maden sanayi, tekstil sanayi ön plandadır. Özellikle Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı Devleti'nin bu alandaki ihtiyaçlarının önemli bir kısmı Samakov'dan tedarik edilmiştir. Yedi müslüman ve yedi gayrimüslim mahallesi olmak üzere toplam on dört mahalle incelenmiştir. Bölgede maden işçileri ve diğer çalışan gruplar mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Samakov, Madencilik faaliyetleri, Maden Sanayi, Tekstil, İşçiler, Sosyo-ekonomi.

ABSTRACT

SOCIAL AND ECONOMIC HISTORY OF SAMAKOV TOWN ACCORDING TO THE TEMETTUAT REGISTERS

Canova, Fulya

Master of Arts, History

Supervisor: Associate Professor Faruk Doğan

June 2019

Samakov, known as a cosmopolitan mining town in the Ottoman Balkan geography, and his team are also involved in mining and socio-economic activities. A total of fourteen taxpayers establish their socio-economic identity in the establishment of the registered areas and workers groups in the temettuat registers. Ottoman period, mass mining activities, mining industry, textile industry is the forefront. A size of the Ottoman state's needs in this area is supplied from Samakov. Seven muslims and seven non-muslim neighborhoods. There are mining workers and other working groups in the region.

Keywords: Samakov, Mining activities, Mining industry, Socio-economy, Textile, Workers.

ÖNSÖZ

Bulgaristan'ın Samakov bölgesi zengin demir yataklarına sahip olması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin özellikle savaş dönemlerinde demir ihtiyacını karşılamasında etkin bir rol oynamıştır. Çalışma için Samakov Kazası'nın seçilmesinin başlıca sebebi bölgenin sahip olduğu zengin rezerviyle imparatorluğun demir madeni ihtiyacını karşılamasındaki önemidir. Samakov Kazası ile ilgili her hangi bir tez yapılmamış olması da buranın çalışma konusu olarak tercih edilmesindeki diğer bir nedendir.

Samakov ile ilgili mevcut çalışmalar daha çok bölgede var olan demir madeninin önemini vurgulayan çalışmalardır. Kaza bu konudan bağımsız müstakil bir çalışmaya konu olmamıştır. Bununla birlikte kaza ile ilgili tek derli toplu çalışma Michael Kiel'in Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde yazmış olduğu Samakov maddesidir.

Bölgenin iktisadi yönü kadar demografik ve sosyo-ekonomik durumu hakkında da değerlendirmeler yapılan bu çalışmanın ana kaynaklarını Osmanlı Devlet Arşivi'ndeki Samakov'a ait on dört adet temettuât defteri oluşturmaktadır. Bunun yanında Tuna Vilayeti salnamesinde bulunan Samakov ile ilgili kısımlar ve ilgili literatür de incelenmiştir.

Öncelikle çalışmalarım esnasında benden yardımlarını esirgemeyen ve bana sabırla yol gösteren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Faruk Doğan'a sonsuz minnettarım. İkinci olarak ise yüksek lisans çalışması yapma konusunda beni teşvik eden değerli hocam Prof. Dr. Zekai Mete'ye teşekkür ederim. Tezimi tamamladıktan sonra okuyarak değerlendirmede bulunan Sayın Hocam Dr. Öğr. Üyesi Raif İvecan'a, Dr. Öğr. Üyesi Raşit Gündoğdu'ya ve Arş. Gör. Dr. Alaaddin Tok'a minnettarım.

Tezimin araştırma aşamasında önemli katkılar sağlayan arkadaşım Filiz Yazıcıoğlu'na aynı zamanda çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı ve İslam Araştırma Merkezi Kütüphanesi çalışanlarına, en son olarak da bana maddi ve manevi anlamda her zaman destek olan annem Bilgi Canova'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Fulya Canova

Haziran, 2019

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAMAKOV KAZASI'NIN TARİHSEL SÜRECİ VE SAMAKOV

TEMETTUÂT DEFTERLERİ	3
1.1. SAMAKOV'UN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.1.1. Osmanlı Öncesi Samakov	3
1.1.2. Osmanlı Dönemi Samakov	3
1.2. TEMETTUÂT DEFTERLERİNİN NİTELİĞİ VE SAMAKOV	
TEMETTUÂT DEFTERLERİ	8
1.2.1. Temettû vergisi.....	8
1.2.2. Samakov Temettuât Defterleri	10

İKİNCİ BÖLÜM

TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE SAMAKOV'UN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

14	
2.1. SOSYAL YAPI.....	14
2.1.1.Genel Nüfus Yapısı.....	14
2.1.2.Gayrimüslim Nüfus	17
2.1.3.Müslüman Nüfus	18
2.1.4.Kullanılan İsim ve Lakaplar	20
2.1.4.1. Müslüman İsimleri.....	20

2.1.4.2. Gayrimüslim İsimler	21
2.1.4.3. Lakaplar.....	23
2.2. EKONOMİK YAPI.....	28
2.2.1. Mahallelerin Gelir Seviyeleri.....	28
2.2.1.1. Yüksek Gelirli Haneler	29
2.2.1.2. Düşük Gelirli Haneler	31
2.2.2. Toprak Yapısı.....	33
2.2.2.1. Ekili- Dikili Alanlar	33
2.2.2.2. Ziraati Yapılan Tarım Ürünleri	38
2.3. HAYVANCILIK.....	39
2.3.1. Büyükbaş Hayvancılık	41
2.3.2. Küçükbaş Hayvancılık	43
2.3.3. Yüklü Hayvanları	44
2.3.4. Arıcılık	46
2.4. MESLEKLER	47
2.5. VERGİ YAPISI.....	57
2.5.1. Yıllık Gelirler ve Ödenen Vergiler	57
2.5.1.1. Cizye Vergisi.....	58
2.5.1.2. Vergi-i Mahsusa.....	61
2.5.1.3. Aşar Vergisi	63
2.5.1.4. Rüsumat Vergisi.....	64
2.5.2. Gelir Getiren Diğer Alanlar	65
2.5.2.1. Gayrimenkuller	67
2.5.2.2. Gayrimenkul Gelirleri	70
2.6. SANAYİ.....	71
2.6.1. Madencilik Açısından Samakov Kazası	71
2.6.1.1. Osmanlı Devleti'nde Madencilik	71
2.6.1.2. Osmanlı Devleti'nde Madenlerin Hukukî Statüsü ve Maden İdaresi.....	71
2.6.1.3. Maden İşçilerinin İstihdamı	74
2.6.1.4. Osmanlı Devleti'nde Samakov Madenlerinin Yeri.....	78
2.7. ÇALIŞANLAR VE ÜCRETLER	80

2.7.1. Samakov Kazasında Bulunan Aba İşçileri.....	80
2.7.2. Samakov Kazasındaki Kömür İşçileri	81
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	87
EKLER	92
EK 1: Samakov kazasının sınırlarını gösteren harita.....	92
EK 2: Samakov'un Bugünkü Sınırlarını Gösteren Harita	92
EK 3: Samakov Kazasında Bulunan Bayraklı Camî	93
EK 4: Günümüzde Samakov'un Genel Görünümü	93
EK 5: Günümüzde Samakov Rila Dağları.....	94
EK 6: Osmanlı'dan Günümüze Gelen Tarihi Çeşme	94
EK 7: Samakov'da Tarih Müzesi	95
EK 8: Günümüzde Şişmanov Kalesinin Kalıntıları.....	95
EK 9: Demir İşleme ve Metalurji Tesisinden (Samokovo) Bir Görünüm	96
EK 10: Demir İşleme Tesisinden (Samokovo) Genel Görünüm.....	96
EK 11: Metalurji işlerinde kullanılan demir tekerlek.....	97
EK 12: Demir İşleme Tesisinden (Samokovo) Restorasyon Sonrası Görünümü	97
EK 13: Samakov'un Mahallelerine Ait Temettuât Defterlerinden Örnek Transkripsiyonlar	98
EK 14: Samakov'un Mahallelerine Ait Temettuât Defterlerinden Örnek Belgeler	102

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviri
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Hazl.	: Hazırlayan
H.	: Hicrî
İÜ İFM.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İSAM.	: İslâm Araştırmaları Merkezi
M.	: Miladî
Nr.	: Numara
OTAM.	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
S.	: Sayı
s./syf.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayıları
stn	: Sütun
TDV.	: Türkiye Diyânet Vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
Yök.	: Yüksek Öğretim Kurulu

TABLÖLAR

Tablo 1 : Samakov Kazasının Nüfusu.....	17
Tablo 2 : Samakov Kazasında Gayrimüslim Nüfus.....	18
Tablo 3 : Samakov Kazasında Müslüman Nüfus.....	19
Tablo 4 : Samakov Kazasında Müslüman Halkın Kullandığı.....	20
Tablo 5 : Samakov Kazasında Gayrimüslim Halkın Kullandığı İsimler	22
Tablo 6 : Samakov Kazasında Kullanılan Lakaplar.....	24
Tablo 7 : Samakov Kazasının Ortalama Gelirleri.....	29
Tablo 8 : Mahallelerdeki Yıllık Geliri En Yüksek Hane Reisleri.....	30
Tablo 9 : Yüksek Gelirli Hanelerin Mal Varlıkları.....	31
Tablo 10: Düşük Gelirli Haneler.....	32
Tablo 11 : Mahallelere Göre Ekili Topraklar (Dönüm)	35
Tablo 12 : Mahallelere Göre Çayır Olarak Kullanılan Topraklar.....	36
Tablo 13 : HaneBaşına Düşen Çayır ve Yıllık Geliri.....	37
Tablo 14 : Samakov Kazasında Ziraâti Yapılan Kenevir Miktarı (Kile).....	37
Tablo 15 : Samakov Kazasındaki Küçükbaş, Büyükbaş ve Yük Hayvanı Sayıları.....	39
Tablo 16: Samakov Kazasının Ortalama Hayvancılık Geliri.....	40
Tablo 17: Samakov Kazasındaki Büyükbaş Hayvan Sayısı	42
Tablo 18: Samakov Kazasındaki Küçükbaş Hayvan Sayısı	44
Tablo 19: Samakov Kazasında Bulunan Yük Hayvanı Sayısı	45
Tablo 20: Samakov Kazasında Arıcılık	46
Tablo 21: Samakov Kazasındaki Meslek Kolları.....	53
Tablo 22: Samakov Kazasının Mahalleler İtibariyle Yıllık Geliri.....	58
Tablo 23: Gayrimüslim Halkın Cizye Vergisine Göre Ekonomik Durumları ...	60
Tablo 24: Hane Başına Vergi-i Mahsusa Toplamları.....	63
Tablo 25: Yıllık Aşar Vergisi Toplamları	64
Tablo 26: Samakov Kazasındaki Rüşumat Vergisi Toplamları	65
Tablo 27: Gelir Getiren Diğer Alanlar	66
Tablo 28: Samakov Kazasındaki Gayrimenkuller	69

Tablo 29: Samakov Kazasındaki Kira Gelirleri	70
Tablo 30: Samakov Kazasında Bulunan Maden İşçi Sayısı ve Yıllık Toplam Gelirleri	77
Tablo 31: Samakov Kazasında Bulunan Maden İşçilerinin Toplam Gelirleri	77
Tablo 32: Samakov Kazasında Bulunan Aba İşçi Sayısı ve Toplam Gelirleri	81
Tablo 33: Samakov Kazasında Bulunan Kömür İşçileri.....	82

ŞEKİLLER

Şekil 1: Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus Oranları.....	19
Şekil 2: İşlenmiş ve İşlenmemiş Tarla Oranları	35
Şekil 3: Samakov Kazasındaki Büyükbaş Küçükbaş ve Yük Hayvanı Oranları	46
Şekil 4: Gayrimüslim Halkın Cizye Vergisine Göre Ekonomik Refah Düzeyi	61
Şekil 5: Maden İşçi Sayısının Toplam Nüfus İçerisindeki Yeri	78

GİRİŞ

Madenler Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Bu açıdan zengin bir bölge olan Rumeli coğrafyasının fethi Osmanlı Devleti için büyük önem arz etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren özellikle kurşun, kalay ve demir gibi stratejik ve askeri öneme sahip olan madenlerin yer aldığı topraklar bu yönleriyle daha da değer kazanmıştır.

Samakov (Bulgarca'da Samokov) Rila dağlarının kuzeyindeki bir ovada İskar Nehri'nin doğduğu yere yakın bir mevkide kurulmuştur. Bu bölgenin elli km güneydoğusunda olup denizden 950 m yüksektedir. Bugün 25.000 kişilik nüfusuyla küçük bir taşra kasabası özelliği taşımaktadır. Kasaba adı "samo" ve "kov" kelimelerinin birleşiminden oluşur. Sırasıyla "kişi" ve "dövmek" fiilinin köküdür ve sudan güç alınarak çekiçle mekanik bir şekilde dövmek anlamına gelir.¹ Samakov kazasının pek çok köyü hakkında bilgi veren en eski Osmanlı kaynağı Sofya Milli Kütüphanesinde bulunan hicrî 857-858 (M.1453-54) tarihli tahrir defteri bölgedeki demir yataklarının mevcudiyetini ve demir üretiminin çok ileri derecede olduğunu doğrulamaktadır.² Bölgede bulunan maden ocaklarının çevresinde de ayrıca verimli meralar bulunmakta ve burada da yağ ve peynir ticareti yapılmaktaydı.³ Burada bulunan Hristiyan tüccarların Saint Petersburg, Leipzig ve İzmir ile irtibatları bulunuyordu.⁴

1840'lı yıllarda ise Samakov, Plovdiv (Filibe) ve Sliven⁵'den sonra üçüncü büyük aba üretim merkezi olmuştu. Ham aba Rodop köylerinden getirilirken işlenme kısmı Samakov'da yapılırdı. Bu dönemde Samakov'da bulunan aba atölyeleri iki Türk ordusunun giysi ihtiyacını karşılamıştır.⁶

¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Samokov>, (Erişim 22.02.2017).

² Michael Kiel, "Samakov", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), C. 36, Diyanet Vakfı Yayınları Ankara, 2009, s. 62.

³ Şemseddin Sami, *Kamusu'l- Âlâm*, İstanbul: Mihran Matbaası, C.4, 1894, s. 2965.

⁴ Kiel, *a. g. m.*, ss. 62-64.

⁵ Bugün de Bulgaristan'ın iç kısmında yer alan bir Bulgar şehridir.

⁶ Nikolai Todorov, *The Balkan City* (1400-1900), University of Washington Press Seattle and London, 1983, ss. 214-215.

Samakov kazasına ait on dört temettuat defterinde kayıtlı yetmiş altı adet “abacı” bulunması bu durumu açıklamaktadır.

Genel olarak bakıldığında özellikle Osmanlı döneminde, Samakov kazasında 17. ve 19. yüzyıllarda tekstil endüstrisi, demir yatakları ve demir üretimi, ileri seviyede bulunuyordu. H. 1264 (M. 1848) yılında Samakov kazasında toplam on sekiz adet demir üretim fabrikası mevcuttu.⁷ Ayrıca kasaba, yapı endüstrisi, Ortodoks Hristiyanlar için duvar resimleriyle meşhur Osmanlı Bulgaristanı'nın en zengin ve en verimli yerleşim yerlerinden biriydi. Bununla birlikte nüfusunun yarısı ya da üçte biri oranındaki Türkçe konuşan Müslüman ahâlisi, bir düzine camisi, pek çok tekkesi, dinî okulları ve ülkenin en zengin kütüphanelerinden biriyle İslamî yaşamın merkezi konumundaydı.⁸

Burada yaşayan Türk Müslüman nüfusun çoğu 1877'den sonra geriye kalan Osmanlı vilâyetlerine gitmek üzere Samakov'dan ayrıldı.⁹

⁷ Mehmet Yıldırım, “*Osmanlı Demir Çelik Sanayii'nde Atölyeden Fabrikaya Geçiş (1830-1870)*”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, Yök Tez No: (417860), s. 37.

⁸ Kiel, *a. g. m.*, s. 62.

⁹ Kiel, *a. g. m.*, s. 64.

1. BÖLÜM

SAMAKOV KAZASI'NIN TARİHSEL SÜRECİ VE SAMAKOV TEMETTUÂT DEFTERLERİ

1.1. SAMAKOV'UN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.1. Osmanlı Öncesi Samakov

Osmanlı öncesinde Samakov kasabasına dair kaynaklarda net bir bilgi yoktur. Sofya sancağının kurulduğu tarih, 14. yüzyıl olarak kaynaklarda yer almaktadır.¹⁰ Samakov, Sofya sancağı'nın kurulduğu dönemde Breznik¹¹, İhtiman¹², Chiprovitsi (Çiprofça)¹³, Pirot¹⁴ şehirleriyle bu sancağa bağlanmıştır.¹⁵

İlk defa son Bulgar Çarı İvan Şişman'a ait M.1378 tarihli belgede bir kale ve idarî bir merkez olarak adı geçmektedir. Bölgedeki demir madenciliği Osmanlı döneminden önce başlamıştır. Tarihçilerin çoğu Samakov'un Osmanlı döneminde ortaya çıkan bir kasaba olduğu konusunda hemfikirdir.¹⁶

1.2.1. Osmanlı Döneminde Samakov

İlk Osmanlı tarihçileri Oruç Bey, Âşıkpaşazâde ve Neşrî, Samakov'un fethinden bahsetmezler. Hoca Sâdeddîn ve Münecimbaşî, İhtiman ve Samakov'un Lala Şahin Paşa tarafından hicrî 772'de (M.1370-71) alındığını belirtir.¹⁷ Bölgedeki bazı köylerin adı ilk madenleri açan kişilere işaret eder.¹⁸ Bu adlar 14. yüzyılda Sırp kralları tarafından getirtilen ve oradan

¹⁰ Todorov, *a. g. e.*, s. 24.

¹¹ Breznik, günümüzde de Bulgaristan'ın Pernik ilinde bulunan bir şehir ve belediyedir.

¹² İhtiman, günümüzde de Bulgaristan'ın Sofya ilinde bulunan bir şehir ve belediyedir.

¹³ Çiprofça, günümüzde Bulgaristan'ın Montana ilinde bulunan bir şehir ve belediyedir.

¹⁴ Pirot, Sırbistan'ın idari sisteminde istatistiksel bölgelerin içinde yer alan bir idari birimdir.

¹⁵ Todorov, *a. g. e.*, s. 24

¹⁶ Kiel, *a. g. m.*, s. 62.

¹⁷ Kiel, *a. g. m.*, ss. 62-64.

¹⁸ Mesela: Samakov, Radicko Samakov, Boşnak ve Sasi gibi.

Bulgar çarları tarafından Batı Bulgaristan'a yerleştirilen Saksonyalı madencilerin olduğunu doğrulamaktadır.¹⁹

Tarihçi Hammer'e göre, Sultan Murad Edirne'yi fethettiği dönemde, Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletmek için uğraşmıştır. Bu amaç doğrultusunda komutanları Timurtaş ile Lala Şahin'e tüm Tunca boyunu istilâ etmelerini ve Balkan şehirlerini itaat altına almalarını emretti. Bunun sonucu olarak Lala Şahin Paşa da İhtiman ve Samakov'u aldı.²⁰

Evliyâ Çelebi ise Samakov şehrinin kurulma sürecini şu şekilde açıklamaktadır:

“Nice kefere Kralları bu kaleye mâlik oldum sanmışlar, sonunda helâk olmuşlardır. Hâlâ malikû'l-mülk hükmündedir. 772 (1370-1371) tarihinde Gazi Hüdavendigâr ki Gazi 1.Murad Han'dır. Bu kale onun fermanıyla Gazi ve sonra şehit vezir Lala Şâhin Paşa fethidir. Çarpışma sırasında bu kale altında zorluk ve sıkıntı çektiğinden bir daha bu kaleye kâfirin iştahı kabarmasın diye bu sağlam suru temelinden yıkmıştır. Hükümetleri Rumeli Eyaletinde olup Osmanoğlu padişahlarının Hass-ı Hümayunudur ki başka emin hâkimi vardır. Bir hâkimi de 300 akçe payesiyle şerif kazadır ve nâhiyesi 70 adet köylerdir. Kethüda yeri, yeniçeri serdârı, bacdârı, muhtesibi, şehir kethüdası ve haraç ağası vardır ama müftüsü ve nakîbû'l eşrafı yoktur. Sofya şehrinden fetvâ alırlar.”²¹

Evliyâ Çelebi'nin vermiş olduğu bilgilere göre şehrin fethinin tam olarak hîcri 772 (M.1370-1371) yılına tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Samakov'un bu dönemde Sofya Eyaleti'ne bağlı olduğu ve Lala Şâhin Paşa tarafından şehrin ilk zemininin oluşturulduğu bilgisi netlik kazanmaktadır.

1530'da 26 sancakdan meydana gelen Rumeli Eyaleti, Osmanlı Devleti'nin askerî, idarî ve ekonomik yönden en önemli eyaleti idi. Rumeli'deki idarî teşkilatlanmada bölgenin askerî ve ticarî konumuna göre yüzyıllar önceden yapılmış olan yollar etkili olmuştur. Paşa sancağı içerisinde Sofya merkez olmak üzere kazalar “Cânib-i Yemîn” (Sağ kol) ve

¹⁹ Kiel, *a. g. m.*, ss. 62-64.

²⁰ Joseph von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, C.1 İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990, s. 31.

²¹ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz; Seyit Ali Kahraman, C. 6, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 144.

“Cânib-i Yesar” (Sol kol) şeklinde iki gruba ayırmıştır. Canib-i Yemin, Edirne, Dimetoka, Ferecik, Keşan, Kızılağaç, Zağra-i Eskihişar, İpsala, Filibe, Tatar pazar, Samakov, Üsküp, Kalkandelen, Kırçova, Manastır, Pirlepe ve Köprülü kazaları bu kolu meydana getiren idarî birimlerdir.²²

15. yy'da Samakov harabe hâline gelen kalenin etrafında küçük bir yerleşim yeri olarak kaldı. Müslüman Türkler kale etrafına yerleştiler ve 1413'te I. Mehmed ve Musa Çelebi arasında meydana gelen savaşa sahne olan Çamurlu Köyünü kurdular.²³ Türkler ayrıca Banyai Has ve Banyai Köstence ya da Banyai Müslim gibi ılıcaları bugün hâlâ ayakta olan kubbeli kaplıcalarla kapatarak civarlarına yakın yerlere yerleştiler.²⁴

Samakov'un 1481'den önce II. Bayezid ile Amasya'da ikamet eden ve bu tarihten sonra onunla birlikte İstanbul'a giden kapı ağalarından Akağa Hüseyin Ağa'nın faaliyetleri neticesinde gelişme göstererek kasaba haline geldiği görülmektedir. Hüseyin Ağa, memleketi olan Samakov'da İslamiyeti yayma amacıyla hareket etmiş, bir cuma camisi, bir hamam ve yirmi iki dükkân yaptırmıştır.²⁵

Kasabadan söz eden mevcut en eski tahrir hicrî 932 (M.1525-26) tarihlidir. Buna göre Samakov ikisi Müslümanlara, dördü Hristiyanlara ait altı mahalleli küçük bir kasaba görünümündeydi. Müslüman mahallelerinden biri Hüseyin Ağa'nın Cuma Cami (otuz altı hane), diğeri Hacı Sinan Mescidi (on dokuz hane) adını taşıyordu. Dört Hristiyan mahallesinde yüz on bir hane bulunuyordu. Altı hanelik küçük bir çingene grubu da kasabada yaşamaktaydı.²⁶

Samakov'u hicrî 1072'de (M.1661-1662) ziyaret eden Evliyâ Çelebiye göre, kasabada 1.700 adet saray gibi bakımlı ve şenlikli baştan başa kiremit ile örtülü mamur hanelerdir. On biri müslüman mahallesidir, geri kalanları

²²Rumeli Eyaleti (1514-1550),T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Osmanlı Yer Adları: I, Haz; Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Ankara, 2013, s. 12.

²³ Kiel, “Samakov”, a. g. m., ss. 62-64.

²⁴ Kiel, “Samakov”, a. g. m., ss. 62-64.

²⁵ Kiel, “Samakov”, a. g. m., ss. 62-64

²⁶ Kiel, “Samakov”, a. g. m., ss. 62-64.

gayrimüslim ve Kıptî mahalleleridir.²⁷ Kasabada görülen madencilik faaliyetlerine bakıldığında, 18. Yüzyılın başında Kont Marsigli²⁸ Samakov'un Tersane-i Âmire'ye (Haliç) yıllık 1.395 kantar demir gönderdiğini ifade eder.²⁹

Tanzimat döneminde ise Osmanlı taşra yönetiminde köklü reformlar yapılmıştı. Bu dönemde Vilayet Nizamnamesi hazırlandı. 7 Kasım 1864 tarihli bu nizamname ile eyaletler kaldırılarak, yerine livalardan oluşan vilayet üniteleri kuruluyordu.³⁰ Tuna vilâyeti kurulmadan önce köylerle bağlı olduğu kazalar arasında uyumsuzluklar vardı. Yakın mesafede kaza merkezi varken kendisine on, on iki hatta on beş saat mesafedeki kazalara tabî olan köyler bulunuyordu. Köy ahâlisi gerek hükümetle ilgili işlerinde gerek şahsi işlerinde kaza merkezlerine müracaatları söz konusu olduğunda zahmet çekmekteydiler. Hükümet açısından da bu köylerin zâbıta ve muhafazası konusunda zorluk çekilmekteydi. Bu tür karışıklıklar kaldırılarak halkın huzur ve refahını arttırmak için bir yıl uğraşarak bu köyler en yakın kazalara bağlandı.³¹

Klasik Osmanlı taşra yönetiminin ana birimi olan sancaklara bakıldığında ise bugünkü Türkiye'nin vilayetleri büyüklüğündeydiler. Zamanla da sancakların bir üst birimi olarak eyaletler ortaya çıkmıştır. Tanzimat reformlarıyla ise eyaletlerin adı değişerek vilayet olmuştur. Sancaklar liva adını alarak vilayetin alt birimi hâlinde örgütlenmiştir. Kazalar ise livaların birer alt birimiydiler. Yapılan vilayet nizamnameleri vilayeti sancaklara, sancakları kazalara ve kazaları da karyelere (köy) ayırıyordu.³² Tuna vilâyetinin sınırları hemen hemen bugünkü Bulgaristan'ı

²⁷ Evliyâ Çelebi, *a.g.e.*, s. 144.

²⁸ Luigi Ferdinando Marsigli İtalyan asker ve araştırmacı. Viyana'da kısa süre Tatarlara esir düşmüş, Habsburg ordusunda, Tuna'da subaylık yapmış ve daha sonra Avrupa'nın ilk oşinografi araştırma merkezini Fransa'nın güneyinde Cassis'de kurmuştu.

²⁹ Kiel, "Samakov", *a. g. m.*, ss. 62-64.

³⁰ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 53.

³¹ Kadir Acar, *Osmanlı Devleti'nde Bir İdâri Reform Denemesi: Tuna Vilâyeti (1864-1867)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, Yök Tez No. (332437), s. 54.

³² Ortaylı, *Tanzimat*, s. 61.

kapsıyordu.³³ Tuna vilâyeti eski Niş, Vidin ve Silistre'nin birleştirilmesiyle kurulmuştu.³⁴ 1864 yılında Tuna vilâyetine Mithat Paşa vezir rütbesiyle vali olarak Fehim Paşa ise bu dönemde Sofya kaymakamı olarak tayin edilmişti. Bu kaymakamlar sancakların başına geçti. Kazalara ise müdürler tayin edildi.³⁵ Samakov bu dönemde “Niş eyaletinde, Samakov kaymakamlığına bağlı bir kaza” olarak temettuat defterlerinde kaydedilmiştir.

Tuna vilâyetinin coğrafi konumu, ulaşımın geliştirilmesine olanak veriyordu. Bölgede toplu bir yerleşim düzeni vardı. Mithat Paşa gerek vilayet merkezinde, gerekse alt yönetim birimlerinde hızlı bir örgütlenme başlatmıştı. Bulgaristan tarımsal bir gelişme içinde olup Mithat Paşa'nın tarım kredileri ve yol politikalarıyla orta sınıf köylülük büyüme göstermişti.³⁶

Tanzimat sonrası dönemde yapılan bu reformlarla birlikte, tarihçi Konstantin Jireçek³⁷ Samakov kazasını, büyük evleri, geniş ve iyi döşenmiş yolları ile Sofya veya Köstendil' den daha gelişmiş, Bulgaristan'ın ilk batılı şehri olarak tanımlamıştır. Samakov ayrıca bir Ortodoks piskoposluk yeri, idarî bir merkez, on iki camisi, beş kilisesi, bir rahibe manastırı ve Amerikan Metodist okulu ile kilisesi bulunan bir kasabadır.³⁸

Türkler şehrin nüfusunun üçte birini oluştururken bu nüfus 1887'de 187 kişiye inmiş olup 1877'den sonra geride kalan Türk grupları Osmanlı vilayetlerine göç etmişlerdir. 1960 ve 1970'lerde Samakov şehri genişleyerek tekrar yapılanmış ve kasaba merkezi yenilenmiştir.³⁹

³³ Ortaylı, *Tanzimat*, s. 56.

³⁴ Ortaylı, *Tanzimat*, s. 53.

³⁵ Ortaylı, *Tanzimat*, ss. 56-57.

³⁶ Ortaylı, *Tanzimat*, ss. 56-57.

³⁷ 1878 yılından sonra Bulgaristan Milli Eğitim Bakanı.

³⁸ Kiel, “*Samakov*”, *a. g. m.*, ss. 62-64.

³⁹ Kiel, “*Samakov*”, *a. g. m.*, ss. 62-64.

1.2. TEMETTUÂT DEFTERLERİNİN NİTELİĞİ VE SAMAKOV TEMETTUÂT DEFTERLERİ

1.2.1. Temettû vergisi

Osmanlı devleti, yayıldığı coğrafi alanın genişliği, hâkimiyeti altına aldığı kültürlerin çeşitliliği ve yaşadığı sürenin uzunluğu bakımından Türk-İslam tarihinde ve dünya tarihinde önemli bir siyasi tecrübedir.⁴⁰ Osmanlı Beyliği hakkındaki bileğiler en erken 14. yüzyılın başlarına aittir.⁴¹ Orta Asya ve Ortadoğu'nun tecrübe birikimi, Anadolu'nun ve fethedilen bölgelerin mahalli geleneklere İslam çerçevesinde asırlarca süren ve olumlu bir ekonomik tecrübeler bütünü, bu ekonomik sistemi daha da başarılı kılmıştır.⁴² Bu tecrübe birikimi sonucu olarak da temettuât tahrirlerinin zeminin oluştuğunu görmekteyiz.

Tanzimat ile birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni yapılanma girişimlerinin sonucu olan Temettûat Tahrirleri, Tanzimat-ı Hayriyye'nin uygulandığı bölgelerde tecrübe edilmiştir. Bu tahrirler genellikle hicrî 1260-1261 (M.1844-45) az da olsa hicrî 1256 (M.1840) yıllarını kapsadığı için özellikle Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası Osmanlı taşrasının sosyo-ekonomik durumunun karşılaştırılması açısından araştırmacılar için önemli kaynaklardır.⁴³

Temettû, kazanma, kazanç sağlama anlamına gelmektedir. Temettûat ise bu kelimenin çoğulu olarak kazanmalar, kazanç sağlamalar demektir.⁴⁴ Temettû vergisi, tüccar ve esnafın senelik kazançları üzerinden alınan vergi hakkında kullanılan bir tabirdir.

Maliye Varidat Kalemi defterlerinden olan Temettû Defterleri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. 1988'e kadar bu seriden çok

⁴⁰ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014, s. 33.

⁴¹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 33.

⁴² Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1999, ss. 240-242.

⁴³ İsmail Arslan, "XIX. Osmanlı Tarihinde Temettûat Defterleri'nin Yeri: İğdiç (Selim Ağa Köyü)" Temettûat Defteri Örneği, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, s. 59.

⁴⁴ Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2011, s.1039.

az deftere Maliyeden Müdevver ve Kepeci tasnifleri arasında da rastlanılmıştır.⁴⁵ Temettuât defterlerinin sınıflandırılması ve kataloglanmasında o tarihlerdeki idari sınıflandırma esas alınmıştır. Defterler içindeki bilgiler esas alınarak alfabetik olarak eyaletlere ayrılmıştır. Her eyalet alfabetik olarak kendi içinde kazalara ayrılmıştır. 1988’de kataloglanan defterler hicrî 1256-1261 (M.1840-1845) tarihleri arasında toplam 17.747 adettir.⁴⁶ Ülkemizde bilim âleminde bu defterleri ilk defa Prof. Dr. Tevfik Güran kullanmıştır.⁴⁷

Temettuât defterlerine konu olan faal nüfus, sancak, kaza, kasaba, mahalle ve köy gibi yerleşim yerlerinde hane olarak kaydedilmiştir. Her hanenin sahip olduğu emlak, arazi, hayvan, meslek gelirleri vb. gibi bilgiler ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Hicrî 1256 (M.1840) yılındaki sayımlardan hazine adına vergileri toplama yetkisine sahip memurlar olan muhassıllar sorumluydu. Muhassılların denetiminde başlayan tahrirler ile adil ölçüler içerisinde bir vergilendirme yapılmak istenmekteydi. Fakat 1840 yılında düzenlenen tahrirlerde eşitlik ilkesi uygulanmadığı için, tahrirde usulsüzlükler yapıldığı ve kazadan kazaya değişen oranlarda vergi miktarı belirlendiği iddiaları üzerine bu ilk tahrir defterlerine gereken itibar gösterilmedi.⁴⁸

Temettuât defterleri serisindeki tüm defterlerin sonunda mühür bulmak mümkün değildir. Bazılarında “bende” kelimesi yazılıp bırakılmıştır. Bu da defterlerin hepsinin orijinal olmayıp bir kısmının merkezde çıkarılmış kopyalar olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹

Defterlere konu edilen sayımların temel amacı, toplam vergi yükünün bölgeler ve kişiler arasında daha adil dağılımını sağlayabilmek için

⁴⁵ Mübahat Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarih Kaynaklarından Temettû Defterleri”, Belleten, C. 59, Ankara, 2013, ss. 225-395.

⁴⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Temettuât Defterleri Osmanlı Daire Başkanlığı Yayın No. 108, İstanbul, Haz: Yusuf İhsan Genç, Mustafa Küçük, Raşit Gündoğdu, Sinan Satar, İbrahim Karaca, Hacı Osman Yıldırım, Nazım Yılmaz, Başbakanlık Basımevi, 2010

⁴⁷ Said Öztürk, “Türkiye’de Temettuât Çalışmaları”, 2003, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.1 S.1. s. 296.

⁴⁸ Edip İpek, *Temettuât Defterlerine Göre Babaeski*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2014, Yök Tez No: (354962), s. 5.

⁴⁹ Kütükoğlu, *a. g. e.* , s. 398.

imparatorluğu meydana getiren çeşitli idari birimlerin ve bu birimler içinde yaşayan nüfusun gerçek vergi ödeme gücünü ölçmek ve bu sayımların sonuçlarına bakarak gerekli önlemleri alabilmektir.⁵⁰

1.2.2.Samakov Temettuât Defterleri

Samakov, temettuât defterlerinde Osmanlı Devleti'nin Sofya sancağına bağlı bir kaza merkezi olarak kayıtlıdır. Bu defterler hicrî 1260 (M.1844) yılına ait olup İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Samakov Temettuât Defterleri, toplam on dört defterdir. Bu on dört defterde kayıtlı olan mahalleler şunlardır: Hoca Sefer, Koca Papaz, Esker Kenarı, Göynük, Leşker, Kurşunlu, Belas, Nazır Cafer, Mehmet Çavuş, Mandal, Musalli, Tekke mahalleleridir. Yovan ve Dosik köy statüsündedir. On dört mahallenin yedisi gayrimüslim mahallesi, diğer yedisi ise müslüman mahallesi olarak kaydedilmiştir. Gayrimüslim nüfus, Mandal, Leşker, Belas, Koca Papaz, Esker Kenarı, Yovan ve Dosik mahallelerinde kaydedilmiştir. Müslüman nüfus ise, Tekke, Hoca Sefer, Kurşunlu, Musalli, Cami-i Atik, Nazır Cafer ve Mehmet Çavuş mahallelerine kaydedilmiştir.

Samakov Temettuât defterlerini incelediğimizde ilk sayfasında idari yapı ile ilgili bilgi yer almaktadır. Örneğin: “ Niş Eyâleti dâhilinde kâin Samakov Kâimmakâmı kazâlarından nefsi-i Samakov kasabası mahallâtından Hoca Sefer mahallesinde mukîm ehl-i İslâmın emlak ve arâzî ve temettûlarını mübeyyin defteridir” şeklinde yer almıştır. Ya da “Niş Eyâleti dâhilinde kâin Samakov kâimmakâmı kazâlarından nefsi-i Samakov mahallâtından Dosik mahallesinde mukîm ahâli-i İslâmiyyenin emlak arâzî temettûlerini mübeyyin defteridir.” şeklinde yer almıştır.⁵¹

Defterlerde verginin esas olduğu hane reislerinin adı kayıtlıdır. İsimler, tahrir defterlerinde “Ahmed veledi Hamza” gibi bir önceki şahsın oğlu veya kardeşi olması halinde “Süleyman veledi ” şeklinde “veled” kelimesi kullanılarak yazılırken temettuât defterlerinde “Feyzullah oğlu Salih”

⁵⁰ Tevfik Güran, *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 195.

⁵¹ BOA, ML. VRD. TMT. d.11199, 11201, (1260-1261/1844-1845).

örneğinde olduğu gibi çok kere “oğlu” kelimesi tercih edilmiştir.⁵² Belirleyici olarak unvan, lakap vb. özellikleri de yazılmıştır.

Hane sahibinin fiziki, dinî, meslekî, sosyal vb. özelliklerini içeren sıfatları da yazılabilmektedir. Bunlara “ Hacı İbiş, Hallaç Hasan, Topal Ali, Sofyalı Ahmed, Mito oğlu Kosto” gibi isimler örnek olarak verilebilir.

Defterlerde numara ve hane sayısı yazıldıktan sonra, hane reisinin ismi, lakap ve unvanı son olarak da geçimini sağladığı mesleği yazılmıştır. Samakov temettuât defterlerinde örnek olarak, mesleklerle ilgili, bakkal idüğü, çelevi hizmetkârı idüğü, kömürcü ameliyesinden idüğü, ibareleri bulunmaktadır. Hane reisine mesleği dışında gelir getiren uğraşı da belgede söz konusu hanenin yıllık geliri ibaresinin altında yer alıp miktarıyla birlikte satırın sonuna yazılmıştır. Örneğin “*Kömür ameliyesinden bir senede temettuâtı 60 kuruş, dülgerlikten bir senede temettü 222 kuruş*” şeklinde kaydedilmiştir.

Mesleklerle ilgili bölümden sonra hane reisinin ödediği vergi-yi mahsusâ miktarı: “*Sene-i sâbıkada vergi-i mahsusâdan bir senede vermiş olduğu 20 kuruş*” diye yazılır. Sonrasında hane reisinin yetiştirdiği bir tarım ürünü var ise, aşar vergisiyle ilgili kısım “*aşar olarak sene-i sâbıkada vermiş olduğu*” şeklinde yazılır. Bu ibarenin altına hane reisinin ürettiği tarım ürünleri yazılır. Tarım ürünlerinden sonra hane reisinin küçükbaş hayvanı varsa onlar için ödemiş olduğu vergi “*Adedi âğnam rüsûmu*” olarak kaydedilir.

Hane reislerinin ekili tarlaları dönüm hesabına göre “*mezrû tarla*” olarak yazılmaktadır. Yan tarafına yıllık hâsılâtı kuruş olarak kaydedilir. Alt kısmına gelecek yılın tahminî hâsılâtı eklenmektedir. Boş bırakılan tarlalar “*gayr-i mezrû*” ibaresiyle kaydedilmiştir. Daha sonra hane reisinin kaç dönüm bağı olduğu ve bundan elde ettiği yıllık kazancı yazılmakta olup kiraya verilen ve kiralanan tarlalar da dönüm hesabına göre kaydedilmiştir. Kiralardan elde edilen gelirler detaylı bir şekilde kaydedilmiştir.

⁵² Kütükoğlu, a. g. e. , s. 398.

İncelediğimiz Samakov temettuât defterlerinde hane sahibine ait tarlalarla ilgili bilgi verildikten sonra eğer var ise hayvancılık ile ilgili bilgiler kaydedilmiştir. Öncelikle büyükbaş hayvanlar ve bunlardan elde edilen yıllık gelirler yazılmıştır. Büyükbaş hayvanlar, sağmal inek, sağmal camus inek, kara camus, inek, düğe, dana, malak, tosun vb.dir. Bazılarına “üç yaşında düğe” olarak yazılmış yaşları da verilmiştir. Daha sonra küçükbaş hayvanlar ve bunlardan elde edilen yıllık gelirler yazılmıştır. Kaydedilen küçükbaş hayvanlardan bazıları şu şekildedir: keçi, koyun, sağmal koyun, kısır koyun, oğlak ve koç. Küçükbaşlardan sonra yük hayvanları yazılmıştır. Yük hayvanlarının yıllık geliri olmamakla birlikte bazıları şunlardır: bargir, kısırak, tay, merkep ve katır. Temettuât defterlerinin tanımı yapılırken, bu tahrirlerin vergiye esas olarak gelirleri tespit etmek olduğu belirtilmişti. Dolayısıyla burada gelir getirmeyen hayvanların da sayılmasının nedeni olarak hane sahiplerinin mal varlığının tamamının mı tespit edilmeye çalışıldığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Gayrimüslimlerin yetiştirdiği hayvanlardan domuz, “*canavar*” olarak kaydedilmektedir. Ardından madencilikle ilgili bilgiler verilmektedir. Madende çalışan kömürcü ameliyesinin yıllık hâsılâtı kaydedilmektedir.

Hane reislerine ait bilgiler kaydedildikten sonra son olarak elde edilen toplam geliri ve bunun dışında yaptığı diğer işlerin yıllık gelirleri alt alta toplanarak kaydedilmiştir. Örnek olarak, Dosik mahallesi 4. Numaralı hanesinde kayıtlı olan Yofça oğlu Mito'nun yıllık toplam geliri şöyledir:

Mecmûundan bir senede temettuâtı	266
Kömür imalinden bir senede temettuâtı	+ 350
	<hr/>
	616 krş.

Samakov temettuât defterlerinin son kısmında ise mahallelerde meskûn olanların ödediği toplam vergi miktarları ile vergiye konu olan

toplam hasılatları bulunmaktadır. Bu defterlerin yazılmasında görevli olan kişilerin isimleri, görevleri ve mühürleri şu şekilde kaydedilmektedir:

Bende Muhtar-1 Evvel BoyçoVeled-i Pavla	Bende Ahmed Muhtar-1 Sâni	Bende Hacı Ahmed Muhtar-1 Evvel	Ed-Dâ'î İmam-1 Mahalle-i Mezbûr Hasan
--	---------------------------------	---	--

2. BÖLÜM

TEMETTUÂT DEFTERLERİNE GÖRE SAMAKOV'UN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

2.1. SOSYAL YAPI

2.1.1. Genel Nüfus Yapısı

Sosyal yapının en önemli unsuru nüfustur. Tarihi göstergeler nüfusun toplumsal politikalarından çok toplumsal yapının bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir. Nüfusun sayı ve önemli bir kısmı hakkındaki bilgiyi, Ülkenin iktisadî ve malî imkânlarını tespit etmek amacıyla yapılan tapu tahrir defterleri, avârız ve temettuât sayımlarından öğrenebilmekteyiz. Tanzimat öncesi dönemde, Samakov'un nüfusu ile ilgili olarak milâdî 1525-26 yılında tahminî toplam 850-900 kişilik nüfusun %33'ü müslüman olup nüfusun çoğunu Rumeli'nin doğusundan gelen ve İslamiyet'e yeni giren kişiler oluşturmaktaydı.⁵³ 1569-70 yıllarında Samakov'da 216 hâneye sahip on Müslüman mahallesi ve 160 hanelik yedi Hıristiyan mahallesi bulunmaktaydı. Bu dönemde nüfusun tahminen 2000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁴

Yaklaşık elli yıl sonra Samakov, %33'ü Müslüman olan 800 kişilik bir yerleşim yeri olmaktan çok, % 57'si Müslüman olan ve yaklaşık 2000 civarında ahali olan bir kasaba haline gelmiştir.⁵⁵

Tanzimat sonrası dönemde, Osmanlı Devleti'nde özellikle II. Mahmud döneminde görülen merkezileşme, hükümetin beşeri ve mali kaynakları hakkında detaylı bir bilgi edinilmesini mecburi kılmaktaydı. Bu dönemde modern bir ordu oluşturulmak istenmesi, erkek nüfusun yaşı ve sayısı hakkında doğru bilgi edinmeyi gerektiriyordu.⁵⁶

Nitekim bu dönemlerde yapılan nüfus sayımları bu amacı gütmektedir. II. Mahmud döneminde 1831'de yapılan ve sadece erkek nüfusu kapsayan

⁵³ Kiel, "Samakov", a. g. m., ss. 62-64.

⁵⁴ Kiel, "Samakov", a. g. m., ss. 62-64.

⁵⁵ Kiel, "Samakov", a. g. m., ss. 62-64.

⁵⁶ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 35.

sayıma göre sadece Anadolu'da 7-7,5 milyon kişinin yaşadığı öngörülmektedir. 1844'te Sultan Abdülmecid zamanında yapılan bir sayımda ülke nüfusunun 36,5 milyon civarında olduğu ve bu nüfusun 10,5-12 milyonunun Anadolu'da bulunduğu tahmin edilmektedir.⁵⁷ Kısacası bahsedilen dönemlerde Müslümanların askerlik sorumluluğundan dolayı sadece erkek nüfus kaydedilmiştir. Nüfus sayımlarında kadın ve çocuklar hakkında net bir bilgi elde edilememiştir.

Balkanlardaki Osmanlı nüfusunun dini ve etnik bileşimi, 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı'ndan sonra daha da önem kazanmıştı. 1866 yılında Samakov'un da bağlı olduğu Tuna Vilayeti'nde bir sayım yapıldı. Bu önemli bölgenin etnik, dînî, ekonomik ve toplumsal bileşiminde gerçekleşen önemli değişimler sebebiyle bir sayım yapılması zorunlu olmuştu. Sayım sonuçlarına göre, Tuna Vilayeti'nin toplam nüfusunun iki milyonun üstünde olduğu görülmektedir.⁵⁸ Kemal Karpat'a göre, Sofya'da toplam Müslüman sayısı 24.410 olup, toplam gayrimüslim sayısı 147.095'tir. Yine 1866 yılında yapılan nüfus sayımında Samokov' da vergiye tâbi toplam kişi sayısı 5.663 olup, bunlardan 3.732'si Bulgar, 1.434'ü Müslüman, 227'si Yahudi'dir.⁵⁹

Todorov'un tespitine göre buradaki nüfusun bir kısmı Müslüman ve Yahudi'dir. Gayrimüslim nüfusun çoğunluğunu ise sadece Bulgar olarak nitelendirmiştir. Hâlbuki gayrimüslim nüfusun yaşadığı mahalleler incelendiğinde Rum menşeli isimlerde tespit edilmiştir. Todorov'un nüfus tespitine bakıldığında Bulgar milliyetçiliğinin ön planda olduğu görülmektedir.

⁵⁷ Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s. 203-206.

⁵⁸ Karpat, *a. g. e.*, ss. 78-80.

⁵⁹ Nikolai Todorov, *The Balkan City 1400-1900*, s. 344.

1873 tarihli Tuna Sâlnâmesi'nde ise Samakov'da 738 Müslüman ve 1482 gayrimüslim evi olduğu belirtilmekte olup 1876'da Aubaret⁶⁰, kasabanın nüfusunu en azından 2500'ü Müslüman olan toplam 11.000 kişi olarak tahmin etmektedir.⁶¹

Bu bilgiler doğrultusunda Samakov'da merkez kazasındaki mahalle nüfusuna ulaşmak için her hanede yaşayan tahminî kişi sayısı beş olarak hesaplanmıştır. İncelediğimiz defterlere göre Samakov merkez kazasında bulunan on dört mahallede toplam 1238 hane vardır. Her hanede beş kişi yaşadığını varsaydığımız da Samakov kazasında bulunan on dört mahallenin tahminî nüfusunun 6190 olduğunu görmekteyiz. Bugünkü nüfusu 26.513⁶² Samakov'un 19.yüzyıldaki nüfus yoğunluğunun nedeni bölgedeki demir madeni ve madencilikle ilgili faaliyetler olmasının yanı sıra bölgede yapılan aba ve dericilik faaliyetleridir. Bu mahalleler içerisinde en kalabalık nüfusa sahip 203 hane ile Mandal mahallesidir. Onu 173 hane ile Leşker mahallesinin izlediğini görmekteyiz. En az nüfusa sahip mahalleler ise otuz üç hane ile Dosik, Mehmed Çavuş ve Nazır Cafer'dir.

⁶⁰ Aubaret, Fransa'nın Rusçuk Konsolosu.

⁶¹ Kiel, "Samakov", a. g. m., s. 64.

⁶² https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan%27daki_%C5%97ehirler_listesi, (Erişim 23.02.2017)

Tablo 1. Samakov Kazasının Nüfusu

Mahalleler	Hane Sayısı	Tahminî Nüfus	Toplam Nüfusa Oranı
Mandal	203	1015	%16,3
Koca Papaz	172	860	%13,8
Leşker	163	815	%13,1
Belas	141	705	%11,3
Esker Kenar	104	520	%8,4
Tekke	86	430	%6,9
Hoca Sefer	81	405	%6,5
Kurşunlu	57	285	%4,6
Musalli	54	270	%4,3
Yovan	40	200	%3,2
Cami-i Atik	38	190	%3
Dosik	33	165	%2,6
Mehmed Çavuş	33	165	%2,6
Nazır Cafer	33	165	%2,6
Toplam	1238	6190	%100

2.1.2. Gayrimüslim Nüfus

Samakov Temettuât Defterleri'nde halkın dörtte üçü gayrimüslim olarak kaydedilmiştir. Bu gayrimüslim nüfusun tamamı tabloda belirtilen yedi mahallede yaşamaktadır. Gayrimüslim nüfusun çokluğu Tablo 2'ye bakıldığında açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Toplam 1238 hanenin 856'sı gayrimüslim tebaaya aittir. Bu da yaklaşık olarak 4280 kişi anlamına gelmektedir. En kalabalık gayrimüslim nüfusun bulunduğu 203 hane ile Mandal mahallesi olup, onu 172 hane ile Koca Papaz mahallesi ve 163

hane ile Leşker mahallesi izlemektedir. En az gayrimüslim nüfusa sahip olan 33 hane ile Dosik mahallesidir.

Tablo 2. Samakov Kazasında Gayrimüslim Nüfus

Mahalleler	Hane Sayısı	Toplam Nüfus
Mandal	203	1015
Leşker	153	765
Belas	141	705
Koca Papaz	135	675
Esker Kenar	104	520
Yovan	40	200
Dosik	33	165
Toplam	856	4280

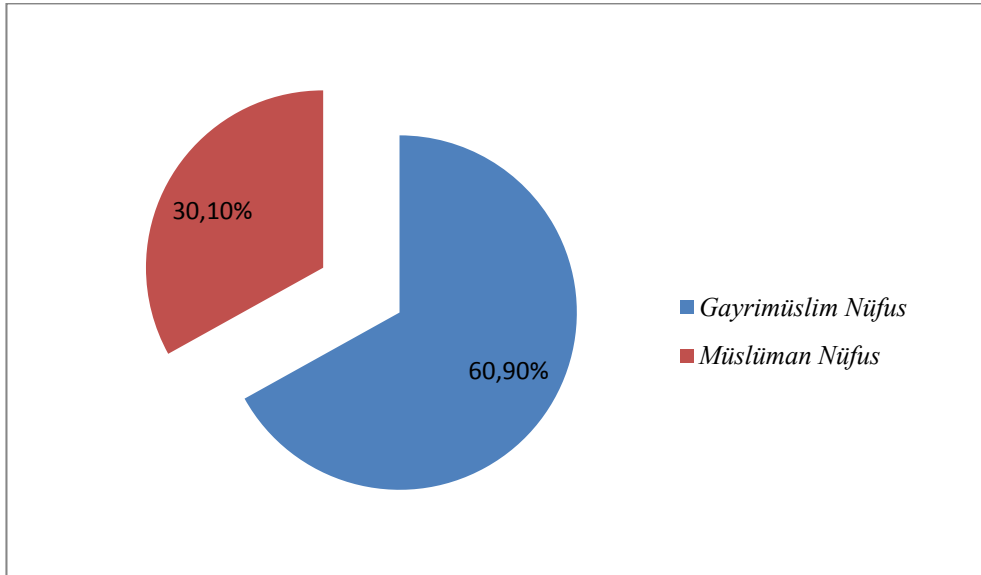
2.1.3. Müslüman Nüfus

Samakov'da Müslüman nüfus toplam nüfusun dörtte bir kadarını oluşturmaktadır. Toplam 1238 hanenin 382'si Müslümanlara aittir. Bu da tahmini nüfusun 1910 kişi olduğu anlamına gelmektedir. Tablo 3'ü incelediğimizde en yoğun Müslüman nüfusun seksen altı hane ile Tekke mahallesinde olduğunu görmekteyiz. Tahminî nüfus 1910 olup, diğer yoğun nüfusun bulunduğu mahalleler sırasıyla Hoca Sefer mahallesi seksen bir hane, Kurşunlu mahallesi elli bir hane ile izlemektedir. En az Müslüman nüfus Nazır Cafer ve Mehmed Çavuş mahallesindedir.

Tablo 3. Samakov Kazasında Müslüman Nüfus

Mahalleler	Hane Sayısı	Tahminî Nüfus
Tekke	86	430
Hoca Sefer	81	405
Kurşunlu	57	285
Musalli	54	270
Cami-i Atik	38	190
Nazır Cafer	33	165
Mehmed Çavuş	33	165
Toplam	382	1910

Grafik 1’de Samakov kazasındaki mahallelerde yaşayan halkın müslüman ve gayrimüslim olarak yüzdeler cinsinden oranları verilmiştir. Buna göre nüfusun %30,1’i Müslüman, %60,9’u gayrimüslimdir.

Şekil 1. Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus Oranları

2.1.4.Kullanılan İsim ve Lakaplar

2.1.4.1.Müslüman İsimleri

Mahallelerde yaşayan müslüman erkek nüfusun kullandığı isimlere baktığımızda ‘Mehmed’ isminin ilk sırayı aldığını görürüz. Müslüman bir mahallede kullanılan isimler genellikle Hz. Muhammed’in isminin Türkçeleşmiş hali olan Mehmed ya da onun akrabalarına ait isimlerdir. Bu isimleri Ahmed, Ali ve Hüseyin takip etmektedir. Tablo 4’ü hazırlarken iki defadan fazla kullanılan müslüman isimleri tercih edilmiştir.

Tablo 4. Samakov Kazasında Müslüman Halkın Kullandığı İsimler

İsimler	Mahalle Adı							Toplam
	Cami-i Atik	Kurşunlu	Hoca Sefer	Nazır Cafer	Mehmet Çavuş	Musalli	Tekke	
Ahmed		3	9	3	7		11	33
Mehmed	11	10	10	3	5	5	6	50
Mustafa			5	2	3	2	10	22
Hüseyin	3	7	4	1	1	4	5	25
Osman		2	2	3	1	1	6	14
Hasan	3	5	4	2		3	1	18
Süleyman	1	2	3	2		1	5	14
İbrahim	2		1	1	3	7	5	19
Ali	2	3	8	5		4	4	26
İsmail			3	1		2	1	7
Memiş	1	1					1	3
Recep					1	1	1	3

Halil			1		1		1	3
Mutiş	1	1				1	1	4
Şahin			2			1		3
Ömer		1				1		2
Salih			1		1	1		3
Sadık	1						1	1
Abdullah			2	1		1		4
Şakir			1		1			2
Feyzullah			1				1	2
İbiş					1	3		4
Yusuf			1				2	3
Abdurrahman	1		2			3	5	11
Tahir	1				1		1	3

2.1.4.2. Gayrimüslim İsimleri

Gayrimüslim erkek nüfusun kalabalık olması nedeniyle isim tablosunda ikiden fazla kez kullanılan gayrimüslim isimleri tercih edilmiştir. Tablo 5'e baktığımızda altmış bir kez tercih edilmiş olan "Desto" isminin birinci sırada yer aldığını görebiliriz. İkinci sırayı kırk beş defa kullanılan "Yovan" ismi almaktadır.

Kullanılan Rum menşeli isimler ise sırasıyla Gorkiye, Kosto ve Dimitri'dir. Bulgar menşeli isimler ise Zaho, Doçko, Desto olarak göze çarpmaktadır. Altmış bir kez tercih edilmiş olan Desto isminin neredeyse tüm gayrimüslim mahallelerinde kayıtlı olduğu görülmektedir. Burada gayrimüslim nüfus içinde Bulgar nüfusun sayıca fazla olması muhtemeldir.

Tablo 5. Samakov Kazasında Gayrimüslim Halkın Kullandığı İsimler

İsimler	Mahalle Adı							Toplam
	Yovan	Dosik	Koca Papaz	Esker Kenarı	Belas	Mandal	Leşker	
Atanas	1		4	1	1	5		9
Aleko			1				2	3
Gorkiye		2	13	9	4	8	13	38
Dimitri			1	4	9	6	2	20
Yovan	1		9	6	9	20	9	45
Petre		3	4	1	2	7	2	16
Mihael	1		5	3	2	2	3	13
İlye	2	1	1	1	2	3	2	10
Doçko		1		3		4	1	8
Zaho		1	6	4	4	7	5	20
Nikola	1		4	5	1	6	5	18
Yovanço		1	11		5	3	4	19
Stoyan			3				5	8
Todor			5				2	7
Lazu	1		1	1	2	3	3	7
Angelko					1	1		2
Mito	2		7		2	5	1	15
Kostadin	1	1	2	1		1	1	5
Niko			1		1		1	2
Pavlo				1		3	1	4
Sotir			2	2	3	1	2	6
Dimitri				3	2		3	5

Dimitriye			5				2	7
Kosto	1		3	1	10	7	1	21
Spas		2			1	3		6
Nikolaye			2		2		1	3
Nikola			4					4
Aleko			1	1	4	4		10
Simon					1	1		2
İstoyan		3	3		1	3		8
Boil						1	3	4
Yane			2	1		5	2	6
Tone			2	1			2	3
Kole				1		4		5
Filib	2				1			3
İlço			1		1	1		2
Miladen	1			1	2			4
İstefan	1	1						2
Desto	2		14	9	18	19	11	61
Zahariye			2				2	4

2.1.4.3. Lakaplar

Samakov Temettuât Defterlerini incelediğimizde lakaplar kısmında çeşitlilik ön plandadır. Tablo 6'yı hazırlarken dinî bir ayırım gözetilmemiş müslüman ve gayrimüslim tebaa bir arada değerlendirilmiştir. Tablo 6'da on dokuz kez kullanılan 'Hacı' lakabı birinci sırada yer almakta, onu on üç kez kullanılan 'Molla' takip etmektedir. Hacı ve Molla lakaplarının kullanıldığı mahallelerin neredeyse tümü Müslüman mahallesidir. Mahallelerde sıkça rastlanan diğer lakaplar ise Kovaç, Papaz olarak sıralanmaktadır. Arnavut, Boşnak gibi millet bildiren lakaplar meslek bildiren lakaplara göre sayıca daha azdır.

Çoban, Hallaç, Kovaç gibi meslek belirten lakaplara bakıldığında gayrimüslim mahallelerin yoğunlukta olduğu mahallelere kayıtlı oldukları görülmektedir.

Bodur, Şişman, Topal gibi bedensel özellikleri öne çıkaran, Hacı, Derviş, Molla, Şeyh gibi dinî statülerini belirten lakaplar sıkça görülmektedir.

Tablo 6. Samakov Kazasında Kullanılan Lakaplar

Lakaplar	Mahalleler												Toplam		
	Hoca sefer	Yovan	Dosik	Koca papaz	Esker kenarı	Tekke	Cami-i Atik	Nazır Cafer	Belas	Kurşunlu	Leşker	Mandal		Musalli	Mehmet Çavuş
Abacı				1					1						2
Altıparmak													1		1
Ağa							1								1
Arnavut						1									1
Bala										1					1
Batak									2						2
Berber	1						1	2	1						5
Boradan										1	1				2
Boşnak									1			1	1		3
Boyacı				2							1				3
Bozacı	1														1
Buluşlu				1											1
Celep								2							2
Çamurlulu								1				1			2

Çavuş									1				1
Çeşmeci			1										1
Çoban				3									3
Çolak											1		1
Dal												1	1
Dalkılıç											1		1
Dalyan					1								1
Dalkıran								1					1
Dazlaklı			1										1
Debbağ					1								1
Derviş					3	1		1					5
Değirmenci								1					1
Deli									1				1
Dilenci				1									1
Divane				1									1
Dizdar							1					1	2
Duhani								2					2
Dülger									1				1
Efendi							1						1
Edirneli								1					1
Eskerli								1		1			2
Esker Kariyeli										2			2
Fırıncı	1			1									2
Garip												1	1
Göreceli											1		1
Hacı	3				3	6	2	2			1	2	19
Hâfız	1				1	1							3

Hâkim								1					1
Hallaç	3											1	4
Hoca						1							1
İhtimanlı								1	1		2		4
İstanbulu	1												1
İmam	1												1
Kahveci						1							1
Kasap									1		2		3
Kara												1	1
Karaca											1		1
Karanlık						1							1
Karagöz					1								1
Kalpakçı					1								1
Katil												1	1
Kayıklı												1	1
Kaz	1												1
Kazancı											1		1
Koca						1							1
Kocaelili								1					1
Koç	1												1
Koçan												1	1
Kodal													1
Kovaç					3			1			1	1	6
Köstenceli								1			1	1	3
Koşucu						1							1
Kuru						1							1
Küçük						1							1

Vidinli						11						1			2
Yaban										1					1
Yeniköylü					1							1			2
Yamuk													1		1
Yörük						1									1
Zangoç									1						1

2.2. Ekonomik Yapı

2.2.1. Mahallelerin Gelir Seviyeleri

Bu bölümde Samakov kazasında meskûn olan ahalinin ekonomik durumu ele alınmıştır. Halkın ortalama geliri, yüksek gelirli haneler, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, çeşitli meslek kolları, ödenen vergiler tablo ve grafiklerle belirtmeye çalışılmıştır. Halkın ekonomik yapısıyla ilgili olarak ilk belirtmek istenen husus mahallelerin ortalama gelirleridir. Ortalama gelirler hesaplanırken hanelerin hayvancılık, tarım ve diğer kazanç getiren gelirleri toplanmıştır. Bu metot doğrultusunda Tablo 7'ye baktığımızda on dört mahallenin toplam geliri 499.166 kuruştur. Gayrimüslim mahallesinin toplam geliri 267.952 kuruştur. Müslüman mahallesinin toplam geliri ise 224.228 kuruştur. Toplam geliri 1238 haneye böldüğümüzde hane başına düşen gelir 403,20 kuruştur. Mahallelerin toplam gelirine baktığımızda ilk sırayı 94.275 kuruşla Nazır Cafer mahallesi almaktadır. İkinci sırayı Belas mahallesi 57.147 kuruşla almaktadır. En düşük gelirli olan mahalle ise 6.985 kuruşla Mehmet Çavuş mahallesidir. Yine Tablo 7'ye baktığımızda en yüksek gelire sahip yedi hane Nazır Cafer mahallesinde olup, diğer yirmi altı hane ortalama gelirin altındadır.

Tablo 7. Samakov Kazasının Ortalama Gelirleri

Mahalleler	Hane Sayısı	Toplam Gelir (Kuruş)	Hane Başına Düşen Ortalama Gelir (Kuruş)	Ortalama +/-	Ortalama Üstü Hane Sayısı	Ortalama Altı Hane Sayısı
Nazır Cafer	33	94.275	2.856,8	+	7	26
Belas	141	57.147	405.29	+	41	101
Koca Papaz	172	55.053	320.07	-	36	136
Mandal	203	44.025	216.87	-	25	178
Cami-i Atik	38	41.395	1.089,3	+	13	25
Hoca Sefer	81	31.915	394.01	-	7	74
Dosik	33	30.202,5	915.21	+	29	4
Leşker	163	28.455	174.57	-	15	148
Musalli	54	26.740	495.18	+	7	47
Esker Kenar	104	26.648	256.23	-	17	87
Yovan	40	26.422	660.55	+	32	8
Tekke	86	16.288	189.39	-	8	78
Kurşunlu	57	13.615	238.85	-	15	42
Mehmed Çavuş	33	6.985	211.66	-	5	28
Toplam	1238	499.166	403.20	6+/8-	257	982

2.2.1.1. Yüksek Gelirli Haneler

Tablo 8 hazırlanırken geliri en yüksek hane reisleri, kazançları ve kazançlarını hangi meslek ya da mülkten edindikleri dikkate alınmıştır. Hane geliri yüksek olan aile reislerinin kazançları mal varlıklarıyla doğru orantılıdır. Tablo 8'i incelediğimizde geliri en yüksek hane reisi 37.325 kuruşla Nazır Cafer mahallesinin 7. hanesine kayıtlı olan Mehmet Şakir Ağa'dır. İkinci sırada 27.040 kuruşla Cami-i Atik mahallesinin 1. hanesine kayıtlı olan İbrahim Ağa yer almaktadır. Üçüncü sırada olan hane reisi ise 17.720 kuruşla Hoca Sefer mahallesinin 3. hanesine kayıtlı olan Mehmet

Ağa'dır. Tablo 8'de yer alan en düşük gelirli hane reisi 745 kuruşla Mehmet Çavuş mahallesinin ikinci hanesine kayıtlı olan Molla İbrahim'dir. Fabrika sahiplerinden sonra bir aba işçisinin gelirinin nasıl yüksek olduğuna bakıldığında aba işçisi Aci Godi'nin oğluyla birlikte aynı haneye kayıtlı olduğu, yıllık gelirinin meyhaneci olan oğluyla birlikte hesaplandığı bunun dışında dokuz adet kira geliri olan dükkânı olduğu kaydedilmiştir.⁶³ Aci Godi genel olarak da gayrimüslim işçi sınıfı içinde en fazla mal varlığına sahip hane reisidir.

Yüksek gelirli hanelerde oldukça farklı meslek grupları mevcuttur. Dört hane reisinin fabrika sahibi olup, yıllık gelir seviyelerinin bir mahallenin yıllık gelirinin tamamından fazla olduğunu anlamak mümkündür. Yüksek gelirli hane reislerinin gelirlerinin toplam miktarı 117.420 kuruştur.

Tablo 9'u incelediğimizde yüksek gelire sahip iki hane sahibinin mal varlıkları detaylı olarak incelenmiştir.

Tablo 8. Mahallelerdeki Yıllık Geliri En Yüksek Hane Reisleri

Mahalleler	Hane No	İsim	Meslekleri ve Gelir Getiren Mal Varlıkları	Toplam Gelir (Kuruş)
Nazır Cafer	7	Mehmet Şakir Ağa	Fabrika Sahibi	37.325
Cami-i Atik	1	İbrahim Ağa	Fabrika Sahibi	27.040
Hoca Sefer	3	Mehmet Salim	Fabrika Sahibi	17.720
Musalli	42	Ali Bey	Fabrika Sahibi	17.460
Koca Papaz	43	Aci Godi	Aba İşçisi	3.150
Belas	17	Desto	Meyhaneci	2.870
Dosik	10	Estoeco	Kömürcü	2.855
Esker Kenar	44	Gorkiye	Celep	2.590

⁶³ BOA, ML. VRD. TMT. d.11206, (1260/1844).

Yovan	33	Mihael	Kömürcü	1.415
Leşker	55	Miladan	Fırıncı	1.140
Kurşunlu	34	Hüseyin Ağa	Çiftçi	1.065
Mandal	23	Desto	Abacı	1.105
Tekke	3	Memiş	Debbağ	940
Mehmed Çavuş	2	Molla İbrahim	Nalbur	745
Toplam		14		117.420

Tablo 9. Yüksek Gelirli Hanelerin Mal Varlıkları

Mahalleler	İsim	Hane No	Toplam Geliri	Fabrika Sayısı	Sağmal İnek	Sağmal Manda	Bargir	Çayır Dönüm	Buzağı	Öküz
Nazır Cafer	Mehmed Şakir Ağa	7	37.325	1	2	1	7	116	1	2
Cami-i Göynük	İbrahim Ağa	1	27.040	1	-	1	1	25	-	-

2.2.1.2. Düşük Gelirli Haneler

Samakov da bulunan on dört mahallenin düşük gelirli haneleri incelenirken yıllık gelir seviyesi 150 kuruş ve altındakiler hesap edilmiştir. Tablo 10'a göre Mehmet Çavuş mahallesinde on iki, Kurşunlu mahallesinde on sekiz, Koca Papaz mahallesinde otuz, Esker Kenar' da otuz üç, Hoca Sefer mahallesinde yirmi dokuz hane düşük gelirlidir. Belas mahallesinde

otuz, Tekke mahallesinde yirmi yedi, Mandal mahallesinde seksen, Musalli mahallesinde yirmi düşük gelirli hane mevcut bulunmaktadır. Dosik ve Yovan mahallelerinde düşük gelirli hane yoktur. Bu iki mahallede düşük gelirli haneye rastlanmamasının nedeni burada kömür işçisi olarak çalışan işçilerin belirli bir standartta ücret almalarıdır. Dosik mahallesinde nüfusun %96.9'u kömür işçisi olup aylık gelirleri 200-500 kuruş arasında değişmektedir. Yovan mahallesinde ise bu oran %75 olup gelirleri 160-270 kuruş arasındadır. Mahallelerin geneline bakarsak toplam 1238 hanenin 296 tanesinin düşük gelirli olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Düşük Gelirli Haneler

Mahalleler	Hane Sayısı
Mandal	80
Esker Kenar	33
Belas	30
Koca Papaz	30
Hoca Sefer	29
Tekke	27
Kurşunlu	18
Mehmed Çavuş	12
Dosik	-
Yovan	-
Toplam	296

2.2.2. Toprak Yapısı

Bu başlık altında, Samakov merkez kazasındaki ekili dikili alanlar, yıllık gelirleri, tablolar ve grafikler ile ifade edilmiştir.

2.2.2.1. Ekili- Dikili Alanlar

Samakov'da bulunan tarım topraklarının durumu Tablo 11'de gösterilmiştir. Buna göre toplam mezru (ekilmiş) tarla 161 dönümdür. Gayr-ı mezrû (ekilmemiş) tarla 144,5 dönümdür. Mezrû ve gayr-ı mezrû tarla sadece Dosik mahallesinde mevcuttur.

Samakov da bulunan mahallelerdeki diğer tarım alanları çayır ve yaylaktır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılan bu bölgede çayır ve yaylaklar oldukça önemlidir. Çayır ve yaylakların durumu Tablo 11'de gösterilmektedir. Tablo 11'i incelediğimizde çayır alanı toplam 1649,5 dönümdür. Ortak olunan çayır 108 dönüm olup kiraya verilen çayır 35, âyanlık icariye çayır 83 dönüm olarak ifade edilmiştir. Tablo 11'e göre en fazla çayır alanı Nazır Cafer mahallesinde bulunmaktadır. Buna ek olarak tablo 11'de Samakov'da bulunan yaylak alanı da gösterilmektedir. Tablo 11'e baktığımızda kiraya verilen yaylak üç dönüm, ortak olunan yetmiş bir dönüm, diğer yaylak 135,5 dönümdür. Çayırdan elde edilen gelir tablosu ayrı bir şekilde ele alınmıştır. Tablo 12'de toplam çayır alanı yıllık geliri ve hane başına düşen çayır alanı incelenmiştir. Buna göre toplam çayır alanı 1649,5 dönümdür.

Bu çayır alanının toplam 857 dönümü yedi gayrimüslim mahallesine ait olup 792,5 dönümü ise diğer yedi müslüman mahallesine aittir. Çayır alanından elde edilen toplam gelir 29.349 kuruş olup hane başına düşen çayır alanı 29,204 dönümdür. Defterlere âyanlık icariye çayır olarak 83 dönüm çayır kaydedilmiştir.

“Âyan” arapça “ayn” kelimesinin çoğulu olup, Arapça ve Farsça edebi ve tarihi metinlerde herhangi bir şehir, bir zümrenin veya bir devrin ileri

gelenleri, belli başlıları ve büyükleri manasında kullanılmıştır.⁶⁴ Bu dönemde âyanların durumuna genel olarak bakılacak olursa, 18. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok kurumunun değiştiği bir süreci tanımlamaktadır. Taşra idaresinin ve yöneticilerinin geçirdiği değişim bu dönemde oldukça önemlidir. 18. yüzyıldaki taşra seçkinleri âyanlar klasik dönemdeki konumlarından çok daha farklı bir yerdediler. Bu dönemde özellikle Balkan sahasındaki âyanlar, son derece etkiliydiler.⁶⁵ 18. yüzyılda özellikle de 1760-1808 döneminde Batı'daki ticaret devrimi sonucunda Doğu Akdeniz bölgesinin tarımsal ürünlerine Avrupa'dan gelen talebin ve bu ürünlerin fiyatlarının artması ile eş zamanlı olarak âyanlarda oldukça önem kazandı.⁶⁶ Âyanlar, bu dönemde çift-hane⁶⁷ sitemine bağlı miri arazinin büyük kısmını mukataa olarak tasarruf altına aldı. Aynı zamanda Batı'dan gelen talebin artması nedeniyle mevât (boş) statüsündeki arazileri de tarıma açtı.⁶⁸

Tabloda en fazla âyanlık kiraya verilen çayır yirmi altı dönüm olarak Mehmet Çavuş mahallesine kaydedilmiştir. Temettuat defterlerinde bu hane reisleri “ağa, ağazade” şekliyle kaydedilmiştir. Cami-i Atik mahallesinde 2 numaralı haneye kayıtlı “Hacı İbrahim Ağazade Ali Efendi” bu duruma örnektir.⁶⁹ Bu çayırları işleme hakkı karşılığı âyanların ödediği öşür toplamı 1.250 kuruş olarak hesaplanmıştır. Âyanlık çayır öşüründen yıllık geliri en yüksek hane Nazır Cafer mahallesinde 5 numaralı haneye kayıtlı olan “Ahmet Ağa Oğlu Abdüllatif Ağa”dır. Aynı zamanda fabrika sahibi olan

⁶⁴ İsmet Tuncer, “18. Yüzyılda Antakya'da Âyanlar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2018, Yök Tez No: (505347), s. 10.

⁶⁵ Nagehan Üstündağ, “Osmanlıda Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)”, 2017, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, C.1, S.2, ss. 160-161.

⁶⁶ Halil İnalçık, *Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar*, (Ed: Çağlar Keyder, Faruk Tabak), Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarımı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 25

⁶⁷ Halil İnalçık'a göre, Osmanlı Devleti'nde temel vergi ve toprak sistemi çift resmi, çiftlik vergisi ve ya çift hane sistemi tabiriyle ifade edilir. Çift hane sistemi bunu tespite yönelik arazi, vergi ve hâne sayımlarıyla belirlenir. Detaylı bilgi için bkz. M. Macit Kenanoğlu “Vergi”, DİA, C.43, İstanbul, 2013, s. 56.

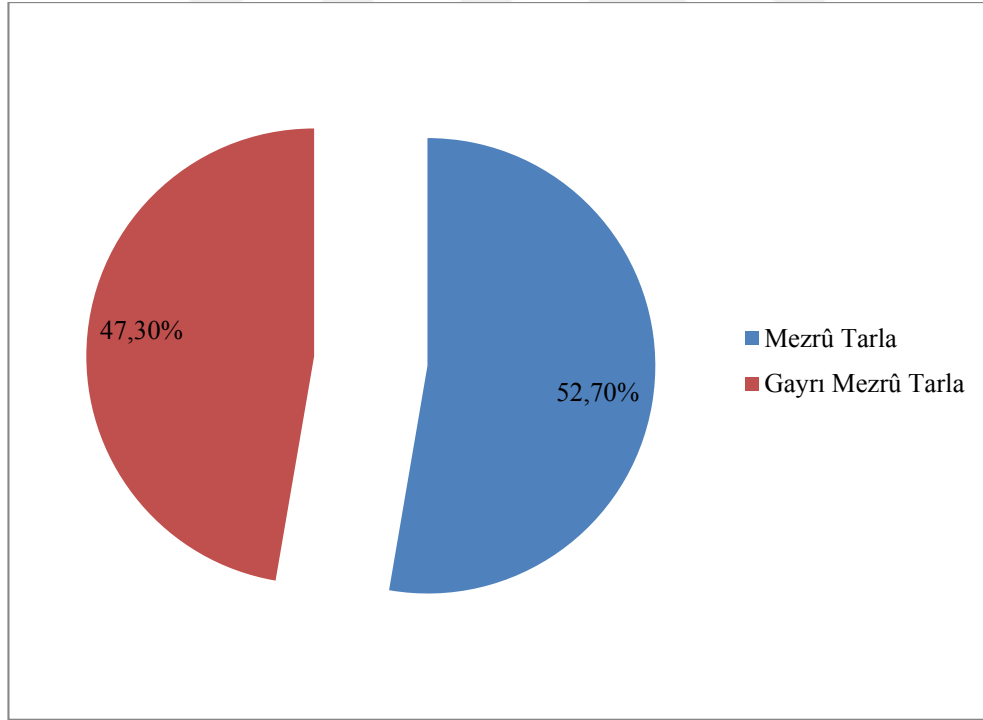
⁶⁸ İnalçık, a.g.e. , s. 25.

⁶⁹ BOA, ML. VRD. TMT. d. 11217, (1260/1844-1845).

Abdüllatif Ağa'nın çayır öşrü yıllık geliri 440 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁷⁰ Buraya kaydedilen nüfusun tamamı müslümandır. Genel olarak bakıldığında burada bulunan çayır alanları âyanlar tarafından kiralanmıştır.

Tablo 11. Mahallelere Göre Ekili Topraklar (Dönüm)

Mahalleler	Mezrû Tarla	Gayr-ı Mezrû Tarla
Dosik	161	144,5
Toplam	161	144,5

Şekil 2. İşlenmiş ve İşlenmemiş Tarla Oranları

⁷⁰ BOA, ML. VRD. TMT. d.11233, (1261/1845).

Tablo 12. Mahallelere Göre Çayır Olarak Kullanılan Topraklar (Dönüm)

Mahalleler	Çayır	Ortak Olunan Çayır	Kiraya Verilen Çayır	Ayanlık İcariye Çayır	Kiraya Verilen Yaylak Emlakı	Ortak Olunan Yaylak	Diğer Yaylak
Hoca Sefer	135,5	2		10			
Yovan	104,5	4					
Dosik	168						
Koca Papaz	213	16					
Esker Kenarı	53,5	14					
Tekke	74,5	10					
Cami-i Atik	170	25	28	16	3		
Nazır Cafer	221,5			22			
Belas	194,5	8	1			71	135,5
Kurşunlu	71	26	5	9			
Leşker	46,5						
Mandal	77						
Musalli	75	3	1				
Mehmed Çavuş	45			26			
Toplam	1649,5	108	35	83	3	71	135,5

Tablo 13. Hane Başına Düşen Çayır ve Yıllık Geliri

Mahalleler	Hane Sayısı	Çayır (Dönüm)	Çayır Yıllık Gelir (Kuruş)	Hane Başına Düşen Çayır Alanı (Dönüm)	Hane Başına Düşen Geliri (Kuruş)
Hoca Sefer	81	135,5	2590	1,6	0.03
Yovan	40	104,5	2755	2,6	0.06
Dosik	33	168	2480	5,0	0.07
Koca Papaz	172	213	3846	1,2	0.02
Esker Kenarı	104	53,5	1050	0,5	0.01
Tekke	86	74,5	1470	0,8	0.01
Cami-i Atik	38	170	3630	4,4	0.09
Nazır Cafer	33	221,5	2200	6,7	0.06
Belas	141	194,5	3443	1,3	0.02
Kurşunlu	57	71	1400	1,2	0.02
Leşker	163	46,5	890	0,2	0.005
Mandal	203	77	1540	0,3	0,007
Musalli	54	75	1520	1,3	0.02
Mehmet Çavuş	33	45	535	1,3	0.01
Toplam	1238	1649,5	29,3	29,2	0.4

2.2.2.2. Ziraati Yapılan Tarım Ürünleri

Samakov kazasında bulunan mahalleleri incelediğimizde ziraâti yapılan tarım ürünlerinin çeşitlilik arz etmediğini görmekteyiz. Bunun nedeni, muhtemelen halkın önemli bir kısmının geçimini maden işçiliği, kömür işçiliği ve esnafıktan sağlamasıdır. On dört mahalleden sadece bir mahallede ziraat yapıldığı görülmektedir. Tablo 14’te Yovan mahallesinin yıllık kenevir üretimi hesaplanmıştır. Kenevir⁷¹, kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan iki evcikli bir bitkidir. Buradaki kenevir kile⁷² olarak hesaplanmıştır. Kile,⁷³ tahıl ölçmede kullanılan bir ölçek, anlamına gelmektedir. Bölgenin önemli bir aba üretme merkezi olması kenevir ekimini de açıklamaktadır. Aba üretiminde kenevirden elde edilen lifler oldukça önemlidir.

Tablo 14’ e göre toplam kenevir üretimi Yovan mahallesinde 20,5 kiledir. Kenevir üretiminden elde edilen gelir toplam 252,5 kuruş olup hane başına düşen ortalama 6,31 kuruştur. Kenevir üretiminin sadece Yovan mahallesinde olduğu görülmektedir. Dosik mahallesinde ise ekili olan yerlerden elde edilen gelir öşür olarak verilmekte olup toplam 520 kuruştur. Burada ne ekili olduğu ise kayıt edilmemiştir.

Tablo 14. Samakov Kazasında Ziraâti Yapılan Kenevir Miktarı (Kile)

Mahalle	Hane Sayısı	Toplam Kenevir Üretimi (Kile)	Toplam Gelir(Kuruş)
Yovan	40	20,5	252,5

⁷¹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türki*, Haz: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, Aralık 2011 s. 912.

⁷² Walter HINZ, “İslâmda Ölçü Sistemleri”, Çev: Acar SEVİM, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990, s. 51.

⁷³ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türki*, s. 942.

2.3. Hayvancılık

Bu bölümde Samakov'da on dört mahallede bulunan cinslerine göre büyükbaş, küçükbaş hayvan sayıları, hayvancılıktan elde edilen yıllık ve ortalama gelirler ile arıcılık faaliyetleri tablo olarak ifade edilmiştir. Cinslerine göre hayvan sayılarının belirtildiği Tablo 15'te Samakov da bulunan on dört mahallenin toplam hayvan sayısı 3.511'dir. Küçükbaş hayvan sayısı 2.076 olup, büyükbaş hayvan sayısı 1088, yük hayvanı sayısı ise yüz seksen birdir. Büyükbaş hayvan sayısı en fazla Yovan mahallesinde olup yüz seksen sekiz adettir. Belas mahallesi yüz otuz iki büyükbaş hayvan ile ikinci sırada yer almaktadır. En az büyükbaş hayvan Cami-i Atik mahallesinde olup on dört adettir. Küçükbaş hayvan sayısına bakıldığında 1.955 hayvan ile Dosik mahallesi ilk sıradadır. Küçükbaş hayvan sayısı en az 121 hayvan ile Yovan mahallesinde görülmektedir. Diğer on iki mahallede küçükbaş hayvan yoktur. Yük hayvanı Dosik mahallesinde elli adettir. Mehmed Çavuş mahallesinde bir tanedir.

Tablo 15. Samakov Kazasındaki Küçükbaş, Büyükbaş ve Yük Hayvanı Sayıları

Mahalleler	Küçükbaş Hayvan	Büyükbaş Hayvan	Yük Hayvanı	Toplam
Hoca Sefer		49	25	74
Yovan	121	188	12	321
Dosik	1.955	122	50	2.293
Koca Papaz		91	9	100
Esker kenarı		86	13	99
Tekke		40	7	47
Cami-i Atik		14	5	19

Nazır Cafer		38	12	50
Belas		132	13	145
Kurşunlu		52	16	68
Leşker		94	3	97
Mandal		125	7	132
Musalli		32	2	34
Mehmed Çavuş		32	1	33
Toplam	2076	1095	175	3512

Tablo 16’da ise yıllık ve ortalama hayvancılık gelirleri hesaplanmıştır. Yıllık hayvancılık gelirleri hesaplanırken büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen gelirler dikkate alınmıştır. Tablo 16’a göre hayvancılıktan elde edilen yıllık kazanç toplam 4.537 kuruştur. Hayvancılık geliri on dört mahallenin toplam gelirinin %0.90’ını oluşturmaktadır. Hane başına düşen gelir ise ortalama 3,66 kuruştur.

Tablo 16. Samakov Kazasının Ortalama Hayvancılık Geliri

Mahalleler	Hane Sayısı	Toplam Gelir (Kuruş)	Hane Başına Düşen Ortalama Gelir(Kuruş)	Ortalamaya Göre +/-
Dosik	33	860	26,6	+
Yovan	40	777	19,42	+
Leşker	163	400	2,45	-
Kurşunlu	57	380	6,66	+
Tekke	86	360	4,18	+
Mandal	203	300	1,47	-

Koca Papaz	172	280	1,62	-
Belas	141	280	1,98	-
Mehmed Çavuş	33	260	7,87	+
Musalli	54	240	4,44	+
Nazır Cafer	33	200	6,06	+
Hoca Sefer	81	140	1,72	-
Esker Kenar	104	100	0,96	-
Cami-i Atik	38	80	2,10	-
Toplam	1238	4.537	3,66	7+/7-

2.3.1. Büyükbaş Hayvancılık

Samakov kazası deri imalatında da ön plandadır. Bu durum büyükbaş hayvan yetiştirmede önemli rol oynamıştır. Hanelere kayıtlı büyükbaş hayvan sayısı bu durumu açıklamaktadır. Tabloya bakıldığında neredeyse her haneye kayıtlı büyükbaş hayvanın olduğu görülmektedir. Tablo 17’de ahalinin yetiştirmiş olduğu büyükbaş hayvanların cins ve sayıları ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Tabloda sağmal inek, kısır inek, öküz, düğe, tosun, sağmal manda, domuz, sağmal camus, buzağı, manda camusu, kısır camus, camus düğesi, manda düğesi, kısır manda, manda buzağı, inek düğesi ve manda öküzü sayıları ayrıntılı olarak verilmiştir. Tabloda adı geçen “Düğe” genç inek, doğurmamış inek anlamındadır.⁷⁴ ‘Domuz’ ise gayrimüslim defterlerinde ‘canavar’ olarak kaydedilmiştir.⁷⁵

Tablo 17’yi incelediğimizde en çok yetiştirilen hayvan kısır inehtir. Muhtemelen kısır ineğin derisinden faydalanılmaktadır.

⁷⁴ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türki*, s. 496.

⁷⁵ BOA, ML. VRD. TMT. d.11201, (1261/1845).

Defterlere kaydedilen hayvanlar re's, yani baş olarak kaydedilmiştir. Bu adet anlamına gelmektedir. Yine tabloya göre ikinci sırada 153 adetle düğe yer almaktadır.

Gayrimüslim mahallelerinden sadece Dosik mahallesinde domuz yetiştirildiği görülmekte olup sayısı dokuzdur. Tablo 17'ye baktığımızda mahallelerdeki büyükbaş sayısı bakımından Yovan mahallesi, yüz kırk sekiz hayvanla ilk sıradadır. İkinci sırada, yüz otuz beş hayvanla Dosik mahallesi yer almaktadır. En az hayvan sayısı otuz iki olan Nazır Cafer ve otuz üç hayvan sayısı ile Mehmet Çavuş mahallelerinde bulunmaktadır.

Tablo 17. Samakov Kazasındaki Büyükbaş Hayvan Sayıları

Büyükbaş Hayvan Cinsleri	Mahalle Adı														Toplam
	Hoca Sefer	Yovan	Dosik	Koca Papaz	Esker Kenar	Tekke	Cami-i Atik	Nazır Cafer	Belas	Kurşunlu	Leşker	Mandal	Musalli	Mehmet Çavuş	
Sağmal İnek	1	34	31	8	8	2		3	5	7	22	18	2		141
Kısır İnek	14	12	35	43	31	11	1	10	71	12	16	41	12	8	317
İnek Dügesi										1					1
Düğe	5	18		23	5	4	2		18	7	32	32	7		153
Buzağı	4			12	22			12	3	3	5	8		4	73
Tosun	2	36	27	2	1				10	1	1		1		81
Sağmal Manda	1	5		4		8	1		6	9	1		5		40
Sağmal Camus	3							3			1			5	12
Manda Camusu								1							1
Kısır Camus								1						2	3

Camus Düğesi														1	1
Manda Düğesi						7	2		6	4		1			20
Kısır Manda	11					6	8		6	1	2		1		35
Manda Buzağı											1				1
Manda Öküzü													2		2
Öküz	6	43	33		6			2	4	2	14	17	1	8	136
Domuz			9												9
Börk						1				1				3	5
Toplam	47	148	135	92	73	39	14	32	129	48	95	117	29	31	1031

2.3.2. Küçükbaş Hayvancılık

Samakov'da incelenen on dört mahalleye baktığımızda küçükbaş hayvanlar büyükbaş hayvanlara göre sayıca daha fazladır. Fakat sadece iki mahallede kayıtlı küçükbaş hayvan mevcuttur. Bu durum muhtemelen küçükbaş hayvancılığa bu iki mahallenin şartlarının daha elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Yetiştirilen hayvan çeşitleri Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tabloya göre toplam küçükbaş hayvan sayısı 2.022'dir. En çok yetiştirilen hayvan 753 adet ile sağmal koyundur. İkinci sırada 530 adet ile sığır koyun yer almaktadır. Tabloda bulunan diğer küçükbaş hayvanlar ise sağmal keçi, kısır keçi, kuzu ve oğlaktır. Küçükbaş hayvancılığın yapıldığı Yovan ve Dosik Mahallesi gayrimüslim mahallesidir.

Mahallelere baktığımızda 1912 adet hayvanla Dosik mahallesi ilk sırada yer almaktadır. 110 adet hayvanla Yovan mahallesi ikinci sırada yer almaktadır. Küçükbaş hayvancılık sadece bu iki mahallede görülmektedir. Küçükbaş hayvancılıktan hâsılât senelik olarak kaydedilmiştir.

Tablo 18. Samakov Kazasındaki Küçükbaş Hayvan Sayısı

Hayvan Cinsi	Sağmal Ağnam	Kısır Ağnam	Sağmal Keçi	Kısır Keçi	Kuzu	Oğlak	Toplam
Mahalleler							
Yovan			43	34		33	110
Dosik	753	530	43	53	503	30	1912
Toplam	753	530	86	87	503	63	2022

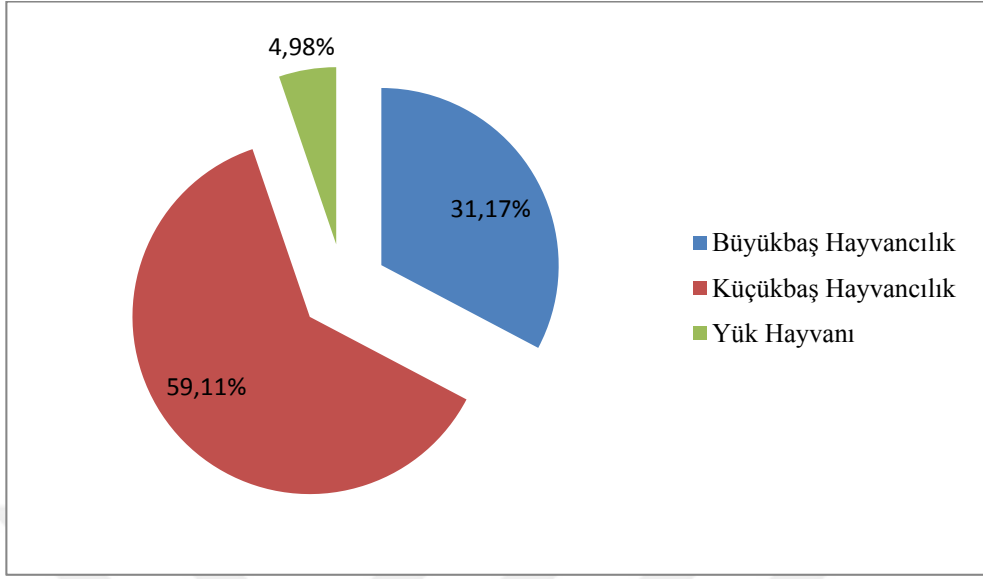
2.3.3. Yük Hayvanları

Sayı bakımından en az olan yük hayvanlarıdır. Toplam yük hayvanı sayısı yüz yetmiş birdir. Tabloya göre, yük hayvanları bargir, kısırak ve tay olarak sınıflandırılmıştır. Tablo 19'a göre halkın en çok yetiştirdiği yük hayvanı yüz kırk üç adetle beygirdir. İkinci sırayı on dokuz adet ile kısırak ve son sırayı dokuz adet ile tay almaktadır. Yük hayvanları açısından Dosik mahallesi kırk dokuz adet ile ilk sıradadır. İkinci sırada yirmi beş adet ile Hoca Sefer mahallesi yer almaktadır. Yük hayvanlarıyla ilgili temettuât defterlerine bir gelir kaydedilmediği görülmektedir. Yük hayvanlarının kayıtlı olduğu Dosik mahallesine bakıldığında toplam hanenin kırk dokuz adet yük hayvanına kayıtlı olduğu görülmektedir. Buraya kayıtlı yirmi dokuz hanenin kömürcü olduğu göz önünde bulundurulursa, buradaki yük hayvanlarının demir eritme fırınlarına kömür tedarik etmede kullanıldığı muhtemeldir.

Tablo 19. Samakov Kazasında Bulunan Yk Hayvanı Sayısı

Hayvan Cinsi	Bargir			
Mahalleler	(Beygir)	Kısrak	Tay	Toplam
Hoca Sefer	25			25
Yovan	3	6	3	12
Dosik	32	12	5	49
Koca Papaz	9			9
Esker Kenarı	13			13
Tekke	6			6
Cami-i Atik	5			5
Nazır Cafer	12			12
Belas	15			15
Kurşunlu	13			13
Leşker	3		1	4
Mandal	4	1		5
Musalli	2			2
Mehmet Çavuş	1			1
Genel Toplam	143	19	9	171

Grafik 3’de Samakov kazasında bulunan on dört mahallede yetiştirilen toplam hayvan sayısının büyükbaş, küçükbaş ve yük hayvanı şeklinde yüzdeler oranları ifade edilmiştir. Grafiğe göre yetiştirilen hayvanların %59,11’ini küçükbaş hayvanlar, %31,17’sini büyükbaş hayvanlar, % 4,98’ini yük hayvanları oluşturmaktadır.

Şekil 3. Samakov Kazasındaki Büyükbaş, Küçükbaş ve Yük Hayvanı Oranları

2.3.4. Arıcılık

Samakov kazasında arıcılık yok denecek kadar azdır. Buradaki halkın arıcılık yapmayı tercih etmediği açıkça görülebilmektedir. Tablo 20' ye baktığımızda arıcılığın sadece Yovan ve Musalli mahallelerinde yapıldığı görülmektedir. Tablo 20' ye göre mahallelerdeki toplam kovan adedi elli beştir. En fazla arı kovanı kırk adetle Musalli mahallesinde bulunmaktadır. Yıllık hasılatı doksan kuruştur. Kovan başına elde edilen gelirin 2,25 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Yovan mahallesinde on beş adet kovan bulunmakta olup yıllık hasılatı otuz üç kuruş olarak hesaplanmıştır. Kovan başına elde edilen gelir 2,2 kuruştur.

Tablo 20. Samakov Kazasında Arıcılık

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Arı Kovanı Adedi	Yıllık Hâsılâtı (Kuruş)
Yovan	40	15	33
Musalli	54	40	90
Toplam	94	55	123

2.4. Meslekler

Samakov kazasında 130’u aşkın farklı meslek bulunmaktadır. Bölgenin sosyo-ekonomik yapısına uygun olarak meslek grupları da çeşitlilik göstermekte, maden işçisi ve kömür işçisi gibi meslekler ön plana çıkmaktadır. Sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli mesleklerin varlığını tablo 21’de görmekteyiz. Hane reisleri defterlere, kömürcü ameliyesinden idüğü, kâtip makulesinden idüğü vb. ifadelerle kaydedilmiştir. “Makule”⁷⁶ takım, çeşit anlamına gelmektedir. Yine tabloya baktığımızda “Daskal”⁷⁷ olarak kaydedilen meslek Bulgarca; öğretmen anlamına gelmektedir. “Zangoç”⁷⁸ ermeni kilise hizmetini gören ve çan çalan kimse, anlamına gelmektedir. Belas mahallesinde 56 numaralı haneye kayıtlı olan Zangoç Gorkiye Oğlu Panaki’nin fakir statüsünde olup çevredeki ahâlinin yardımıyla geçindiği kaydedilmiştir.⁷⁹

“Abâ”⁸⁰ yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş, “abâcı”, aba yapan ya da satan kimse anlamındadır. “Saraç”⁸¹ koşum ve eyer takımları

yapan kimse, “pâzvânt”⁸² Osmanlı İmparatorluğunda Rumeli’de gece bekçilerine verilen ad, “bezirgân”⁸³ tüccar, “celep”⁸⁴ koyun, keçi, sığır gibi kesilecek hayvanların ticaretini yapan kimse, demektir.

Daskal olarak kaydedilmiş iki öğretmen Esker Kenar ve Leşker mahallelerinde kayıtlıdır. Leşker mahallesine kayıtlı Gorkiye⁸⁵ muhtemelen Bulgar’dır. Leşker mahallesine kayıtlı Daskal Gorkiye’nin yıllık geliri 200 kuruştur.⁸⁶ Esker Kenar’a kayıtlı olan Daskal Resto⁸⁷ için de aynı şey

⁷⁶ Şemseddin Sami, *Kâmus- Türkî*, s.1072.

⁷⁷ *Bulgarca-Türkçe Sözlük*, İkinci Baskı, Sofya, 1992, s. 130.

⁷⁸ *Türkçe Sözlük 2*, Yeni Baskı: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, K-Z s. 1664.

⁷⁹ BOA, ML VRD. TMT. d.11236, (1261/1845).

⁸⁰ Şemseddin Sami, *Kâmus- Türkî*, s. 714

⁸¹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 555.

⁸² Şemseddin Sami, *Kâmus- Türkî*, s. 270.

⁸³ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 207.

⁸⁴ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 377.

⁸⁵ BOA, ML VRD. TMT. d.11239, (1261/1845).

⁸⁶ BOA, ML VRD. TMT. d.11239, (1261/1845).

⁸⁷ BOA, ML VRD. TMT. d.11214, (1261/1845).

söylenbilir. Daskal Resto'nun yıllık geliri 200 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁸⁸

Tablo 21'e baktığımızda Samakov kazasının döneminin en önemli aba üretim merkezlerinden biri olması nedeniyle "abacı" mesleği ilk sırada yer almaktadır. Kazada bulunan abacı ve aba işçiliği gibi meslek grupları incelendiğinde bu mesleği icra eden işçilerin Mandal, Leşker, Esker Kenarı ve Koca Papazı mahallelerinde kayıtlı olduğu görülmüştür. Buradaki işçilerin neredeyse tümü gayrimüslim olup toplam sayıları yüz ikidir. Aba üreticiliğinin yanı sıra kürkçü olarak toplam yedi kişi kayıtlıdır. Mûy-tâb⁸⁹ ise kıldan dokuyan kişi demektir. Toplam dört mahallede kayıtlı olan mutafaların çoğunluğu Mandal mahallesine kayıtlıdır. Elli dokuz kişi hizmetkâr olarak kaydedilmiştir.

Tabloda yetmiş üç kişinin ise "Maden işçisi" olduğunu görürüz. Samakov' da bulunan demir madeni bu durumun başlıca nedenidir. Madenle ilgili olan, Kovaç⁹⁰ mesleği ise arnavutça demirci anlamına gelmektedir. Temettuat defterlerine demirciler bu şekilde kaydedilmiştir. Toplam on bir adet kovaç olup, tamamı gayrimüslimdir. Demircilerin geneli Esker Kenarı mahallesine kayıtlı olup, sayıları maden işçilerinden oldukça azdır. Bir demircinin demircilik mesleğinden geliri net bir şekilde tespit edilememiştir. Esker Kenarı'na kayıtlı sekiz demirci hane reisinin toplam geliri 2.550 kuruştur. Mandal mahallesine kayıtlı iki demirci hane reisinin toplam geliri 360 kuruş olup Belas mahallesine kayıtlı bir demirci hane reisinin yıllık toplam geliri 150 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁹¹ Özellikle Esker Kenarı mahallesinde birden fazla gelir bir arada kaydedildiğinden dolayı ücretlerin ve gelirlerin emek standardına göre analizini yapmak oldukça güçtür.

⁸⁸ BOA, ML VRD. TMT. d.11214, (1261/1845).

⁸⁹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 1105.

⁹⁰ <https://translate.google.com/?sl=sw#sq/tr/kova%C3%A7>, (Erişim 16.1.2018) "Demirci" kelimesinin sözlükteki karşılığı Arnavutça "farkêtar" olarak geçmektedir. Bkz: Rian Dışçi, "Sözlük- Türkçe- Arnavutça-İngilizce", İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul, Basımevi ve Film Merkezi, 1994, s. 39.

⁹¹ Zonguldak Kozlu Yöresinde bulunan kömür madenlerinde çalışan bir demircinin aylık ücreti ise ortalama 550 kuruştur. (1906-1907). Demirci ücretleri için bkz. Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Birinci Basım, 2009, s.122.

Buradan çıkarılan madeni kaydeden kişi “maden yazıcı” olarak kaydedilmiştir.⁹² Tekke mahallesine kayıtlı olan Maden yazıcı Molla Halil’in maden yazıcılığından yıllık geliri 250 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁹³

Kazaya kayıtlı toplam üç maden müdürü bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Cami-i Atik mahallesine kayıtlıdır. Cami-i Atik mahallesinde on iki numaralı hanede Maden müdürü Musa Oğlu Molla Mehmet bulunmaktadır. Maden müdürlüğünden senelik geliri 750 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁹⁴ Aynı mahalleye kayıtlı yirmi numaralı haneye kayıtlı Mehmet Emin Ağa’nın yıllık geliri ise 1800 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁹⁵ Musalli mahallesinde otuz yedi numaralı hanede olan Molla Ali Oğlu Mehmet Ağa’nın yıllık geliri ise 500 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁹⁶

1878’den önce Samakov, meşhur tabaklanmış deri imalatı 1869’da toplam 24.000 balya ile Rumeli’de en büyük üretim yeri olan ekonomisi oldukça iyi bir şehirdi. ⁹⁷ Tabloya bakıldığında kayıtlı olan toplam yirmi sekiz debbağ bu durumu açıklamaktadır. Debbağlar toplam altı mahalleye kayıtlı olup, büyük bir çoğunluğu Tekke mahallesindedir. Tekke mahallesinde bulunan toplam on altı debbağın tümü müslümandır.

Yine Tablo 21’e baktığımızda kasabada dülgerlik ilk sıralardadır. Dülger⁹⁸ yapıların kaba ağaç işlerini yapan kişiye denmektedir. Kırk yedi kişi dülger olarak kayıtlı olup, neredeyse tümü gayrimüslimdir. Dülger mesleğinde olan haneler Mandal, Leşker ve Esker Kenarı mahallelerine kayıtlıdır. Tabloda yirmi dokuz kişi kömürcü olarak Yovan mahallesinde kayıtlıdır. Diğer yirmi dokuz kişi ise Kömür işçisi olarak Dosik mahallesinde kayıtlıdır. Burada kayıtlı işçilerin de tamamı gayrimüslimdir. Meyhaneci olarak kaydedilen haneler Mandal, Leşker, Koca Papaz ve Belas mahallesine kayıtlı olup toplam otuz bir hanedir. Buraya kayıtlı olanların

⁹² BOA, ML VRD. TMT. d.11213, (1261/1845).

⁹³ BOA, ML VRD. TMT. d.11213, (1261/1845).

⁹⁴ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

⁹⁵ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

⁹⁶ BOA, ML VRD. TMT. d.11250, (1261/1845).

⁹⁷ Kiel, *a. g. m.*, s. 63

⁹⁸ Şemseddin Sami, *Kâmus-Tûrkî*, s. 496.

tamamı gayrimüslimdir. Müslüman mahallesine kayıtlı meyhaneciye rastlanmamaktadır.

Samakov'da 18. yüzyılda seksen iki demir eritme fırını bulunmaktaydı.⁹⁹ Burada fırıncılar olarak kaydedilen kişiler çıkarılan demir madeninin fırınlanma işleminde çalışan kişilerdir. Toplam on dört fırıncının neredeyse tümü gayrimüslimdir.

Tabloda gayri-müslim mahallesi olan Belas mahallesine kayıtlı üç keşiş ve dört papaz kaydedilmiştir. Belas mahallesine kayıtlı bir papazın ortalama yıllık geliri 250 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁰ Yine Belas mahallesine kayıtlı bir keşiş için, kendi gelirin olmayıp mahalleden toplanan yardımlarla geçimini sağladığı kaydedilmiştir.¹⁰¹

Kasabada Nazır Cafer mahallesine “Abdullah oğlu Ahmed” ismiyle kayıtlı bir ihtisab bulunmaktadır. İhtisab (hisbâ) kelimesinden gelir. II. Mahmud döneminde kurulan ihtisab nazırlığı adını muhtesipten almıştır. İhtisab nazırının maiyyetinde, çarşı pazar teftişi yapmak, vergi ve resimleri toplamakla görevli kol oğlanları bulunmaktaydı.¹⁰² Buraya kayıtlı ihtisabın yıllık geliri 250 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹⁰³

Ayrıca Cami-i Atik mahallesine “Devletli Paşa Hazretlerinin Kethüdâsı” idi ifadesiyle Divan-ı Hümayundan Ali Efendi Kethüdâ olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁴ Kethudâ¹⁰⁵ zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların bir takım işlerini gören kimse, kâhya anlamına gelmektedir. Kethudâ Ali Efendi'nin yıllık geliri kayıtlı olmayıp ödediği yıllık vergi 97 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁶

Cami-i Atik mahallesine kayıtlı olan Şeyh Ali Efendi, Şeyh olarak kaydedilmiş, sahibi olduğu tekkesinden başka bir şeyi olmayıp mahalle sakinleri tarafından geçiminin temin edildiği kaydedilmiştir.¹⁰⁷ Yine Cami-i

⁹⁹ Kiel, *a. g. m.*, ss. 62-64.

¹⁰⁰ BOA, ML VRD. TMT. d.11236, (1261/1845).

¹⁰¹ BOA, ML VRD. TMT. d.11236, (1261/1845).

¹⁰² Geniş bilgi için bkz. Ortaylı, *Tanzimat*, ss. 129-130.

¹⁰³ BOA, ML VRD. TMT. d. 11233, (1261/1845).

¹⁰⁴ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

¹⁰⁵ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türki*, s. 882.

¹⁰⁶ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

¹⁰⁷ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

Atik mahallesine kayıtlı Bayraklı Cami baş imamı Hafız Hüseyin Efendi'nin yıllık geliri 320 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁸

Müderris olarak kaydedilen Ağazade Ali Efendi Cami-i Atik mahallesine kayıtlıdır.¹⁰⁹

Fabrika sahibi olarak kaydedilen hanelere bakıldığında ise tamamı müslüman mahallelerine kayıtlıdır. Nazır Cafer mahallesine kayıtlı üç fabrikada demir fabrikasıdır.¹¹⁰ Diğer iki mahalleye kayıtlı olan fabrikalarda demir fabrikası olup Müslüman mahallelerine kaydedilmişlerdir.

Değirmencilik ise hem müslüman hem de gayrimüslim mahallelerde mevcuttur. Temettuat defterlerine değirmen, “âsiyâb” olarak kaydedilmiştir.¹¹¹ Su değirmenleri Avrupa'da M.Ö 1. yüzyıldan beri bilinmekteydi. Avrupa'da Ortaçağ boyunca su değirmenleri yalnız tahıl öğütmek ve zeytin yağ çıkarmakla kalmayıp kumaş ve kâğıt imalâtı ile demir elde etmede de su değirmenleri kullanıldı.¹¹² 13. yüzyılda Çin'de de su değirmenlerinin kullanıldığı ve un öğütmek yerine metalürjide körükleri şişirmek amacıyla kullanıldığı kaynaklarda yer almaktadır.¹¹³ Samakov kazasında bulunan değirmenlerin demircilik faaliyetlerinde de kullanıldığı muhtemeldir. Toplam on adet değirmen bulunmaktadır. Değirmen, Cami-i Atik mahallesinde beş, Musalli mahallesinde üç, Kurşunlu bir ve Mehmet Çavuş'ta bir adettir. Değirmenlerin vergilendirilmesi Osmanlı maliyesi açısından oldukça önemli yekûn teşkil etmekteydi. Her değirmen “bab” yani işleyen değirmen taşı üzerinden vergilendirilmiştir.¹¹⁴ On değirmenin sekizi kiraya verilmiş olup toplam kira geliri 1.485 kuruştur.

Terzilik mesleğine baktığımızda ise en fazla terzinin Koca Papaz mahallesine kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Diğer dört mahalleye göre kıyasla sayıca en fazla terzi bu mahallededir. Bu durum abacı mesleğinin

¹⁰⁸ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

¹⁰⁹ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

¹¹⁰ BOA, ML VRD. TMT. d.11233, (1261/1845).

¹¹¹ BOA, ML VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

¹¹² Cipolla, *Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi* (Çev : Mehmet Sırrı Gezgin), İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1992, s. 38.

¹¹³ Ruhi Özcan, “Arşiv Belgeleri Diliyle Su Değirmenleri (Âsiyâb)”, OTAM, S.40, Güz 2016, s. 196.

¹¹⁴ Ruhi Özcan, *a. g. e.*, s. 201

Koca Papaz mahallesinde yoğunlukta olmasıyla doğru orantılıdır. Sayıları toplam on yedir. Tamamı gayrimüslim olan terzilerin yıllık ortalama gelirleri değişkenlik göstermektedir. Örneğin Koca Papaz mahallesinde 50 numaralı haneye kayıtlı terzi İstoyan'ın yıllık geliri 300 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹¹⁵ Aynı mahallede 79 numaralı haneye kayıtlı terzi Gorki'nin yıllık geliri 580 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹¹⁶

Esker Kenar mahallesine kayıtlı bir kasabın yıllık geliri ise 310 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹¹⁷ Müslüman mahallesi olan Musalli mahallesinde üç numaralı hanede kayıtlı kasap Abdüllâtif oğlu Halil'in yıllık geliri de 300 kuruş olarak kaydedilmiştir.¹¹⁸ Gayrimüslim ve müslüman mahallesindeki kasap gelirleri arasında çok bir fark yoktur.

Hallaç¹¹⁹, yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimse demektir. Kurşunlu mahallesine iki hallaç kaydedilmiştir.

Aktar ise, temettuât defterine attâr olarak kaydedilmiş olup aktar anlamına gelmektedir. Attâr¹²⁰ baharat veya güzel kokular satan kişi veya dükkân demektir. Belas mahallesinde bir adet aktar kaydedilmiştir.

Mandal ve Leşker mahallesine kayıtlı iki adet duhân kıyıcısı bulunmaktadır. Duhân¹²¹, tütün demektir.

Nakkâş¹²², yağlı veya sulu boya ile binaların duvar ve tavan vesairesini boyayıp nakışlar ve çiçekler yapan sanatkâr demektir. Toplam üç nakkâş olup Belas mahallesine kayıtlıdır.

Nalbant¹²³ atlara ve benzeri hayvanlara nal takan kişi demektir. Nalbantların tümü müslüman mahallelerinde kayıtlıdır.

¹¹⁵ BOA, ML VRD. TMT. d. 11206, (1260/1844-1845).

¹¹⁶ BOA, ML VRD. TMT. d. 11206, (1260/1844-1845).

¹¹⁷ BOA, ML VRD. TMT. d. 11214, (1261/1845).

¹¹⁸ BOA, ML VRD. TMT. d.11250, (1261/1845).

¹¹⁹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 437.

¹²⁰ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 725.

¹²¹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 473.

¹²² Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 1132.

¹²³ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s.1130.

Çobanların tamamı Mandal mahallesinde kayıtlı olup toplam on bir kişidir. On dört mahallede toplam, iki muhtar mevcuttur. Muhtarlardan biri Cami-i Atik mahallesinde diğeri ise Mehmed Çavuş mahallesine kayıtlıdır.

Samakov kazasında bulunan mahalleleri değerlendirdiğimizde Mandal mahallesinin nüfusunun fazla olmasından dolayı en fazla mesleki çeşitlilik 185 kişiyle burada bulunmaktadır. On dört mahallede bulunan meslek grubu çeşitliliği Samakov'un sosyo-ekonomik yapısını da ortaya koymaktadır.

Tablo 21. Samakov Kazasındaki Meslek Kolları

Meslekler	Mahalle Adı														Toplam
	Hoca Sefer	Yovan	Dosik	Koca Papaz	Esker Kenarı	Tekke	Cami Atik	Nazır Cafer	Belas	Kurşunlu	Leşker	Mandal	Musalli	Mehmet	
Abacı		1		26	3				11	1	8	24	2		76
Abacı Çırağı					1				1			1			3
Aba İşçisi				4	3				11		2	6			26
Abacı Kalfası											5	6			11
İşçi											1				1
Ashab-1 Fabrika							1	3					1		5
Ashab-1 Çiftlik							1								1
Asakiri Nizamiyeden	5							1					2	1	9
Aşçı Hizmetkârı												2			2
Arabacı				1	4				1		2	1			9
Attar									1						1
Bakkal	2			9	10		2		12		4	4	2		45
Bezirgân							1								1
Berber	2							1		1			2	1	4

Berber Çırağı									1					1
Boyacı				1				6		2	4			13
Bıçakçı			2											2
Cambaz									1					1
Celep			1	1				4						6
Celep Hizmetkârı			1											1
Çeşmeci			2					2			4			8
Çeşmeci Kalfası											3			3
Çeşmeci İşçisi			7											7
Çoban		2		1				1		1	11			16
Daskal				1						1				2
Debbağ	2				16	6			2		1	1		28
Debbağ İşçisi						1								1
Debbağ Kalfası					5	1			4					10
Değirmenci		1		2						5	1		3	12
Duhân Kıyıcısı										1	1			2
Dülger		1	1	2	7			2		13	21			47
Dülger Kalfası					1						1			2
Tellal	1											1		2
Derviş					1									1
Dikişçi						1								1
Doğramacı	1													1
Eskici					3					2	2			7
Eskici Pabuççu				1							1			2
Fıçıcı											1			1
Fırıncı				3	2			1		4	4			14
Fırıncı Kalfası											1			1
Fırıncı Hizmetkârı					1					1				2
Fişekçi						1								1
Hademelik					1									1

Hamamcı									2					2
Hancı			1	1				3	1	2	1			9
Hatip	2													2
Hallaç									2					2
Hekim								1						1
Hizmetkâr			2	4	4	4	1	1	4	4	10	25		59
Irgat								1		2	2			5
İmam	1				1	1	1		1				1	6
İşçi Hizmetkârı										1				1
İhtisab							1							1
Kahveci					2									2
Kasap				1						1	1	1		4
Kasap Hizmetkârı										4	3			7
Kâtip												2	1	3
Kalaycı										1				1
Kemancı											1			1
Kethüda						1								1
Keşiş								3		1				4
Kovaç				8				1			2			11
Kovaç İşçisi								1						1
Kovancılık		3												3
Kömürcü		29												29
Kömür İşçisi			29											29
Kiracı	8										1			9
Kuyumcu				1										1
Kürkçü				1				3		2	1			7
Maden İşçisi	18				16	3	10		7			12	7	73
Maden Müdürü						2						1		3
Maden Yazıcılığı					1									1
Meyhaneci			6					7		8	10			31

Mumcu								1			1			2	
Muhtar						1							1	2	
Mutaf		1						2	1		5			9	
Mutaf İşçisi								1			5			6	
Mutaf Kalfası											2			2	
Muytab										1				1	
Müderri						1								1	
Müezzin					2								1	3	
Mısırcı	1												1	2	
Nakkaş								3						3	
Nalbant	3				3				2			2	4	14	
Nalbant Çırağı	1							2				1		4	
Nalbant Kalfası								1		1			2	1	5
Pabuççu					1					5					6
Pabuççu Çırağı					2										2
Pabuççu Kalfası										7					7
Papaz		1			1			4		1	4				11
Pazvant	1														1
Saraç	1														1
Saatçi					1										1
Semerci					1										1
Seyis				1	1					1	3				6
Sığırtmaç								1			1	1			3
Şeyh							1								1
Takkeci					2			10							12
Tarakçı					1										1
Terzi				17	8			2		1	7				19
Terzi Çırağı					1							1			2
Terzi işçisi				1	1			1		2	1				6
Tuzcu										1					1

Tüfekçi					1										1
Yemişçi								1		1			2		4
Zangoç									1						1
Toplam	57	38	32	93	80	58	28	12	110	38	102	185	30	22	833

2.5. Vergi Yapısı

2.5.1. Yıllık Gelirler ve Ödenen Vergiler

Tanzimatın vergi düzeni açısından getirdiği en önemli yenilik vergilere oldukça basit ve sade bir şekil kazandırmasıdır. Daha önce “tekâlif-i şeriyye” adı altında ve çok çeşitli oranlarda alınan tüm vergiler kaldırılarak yerine ziraî ürünlerden onda bir oranında öşür, koyunlardan “ağnam resmi” ve gayrimüslimlerden “cizye” alınması esası getirilmiştir. Aynı şekilde “tekâlif-i örfiyye” adı altında pek çok türü ve tahsil şekli olan muhtelif vergiler de birleştirilerek bir bütün halinde “virgü” adı altında alınması kararlaştırılmıştır.¹²⁴

Bu bölümde Samakov kazasındaki gayrimüslim ve müslüman ahâlinin bir yıllık toplam kazançları ve devlete ödedikleri vergiler incelenmiştir. Tablo 22’yi hazırlarken mahallelerin toplam gelirleri hesaplanmıştır. Defterlerin sonunda yer alan “yekûn-ı temettuât” ibaresi esas alınmıştır. Buna ek olarak vergi-i mahsusâ, aşar ve cizye vergileri de tablo haline getirilmiştir. Tablo 22’de mahallelerin yıllık temettüleri verilmiştir. Yıllık gelirleri hesaplanırken mahallede var olan hane gelirleri, meslek, kira getiren iş yerleri, hayvancılık, tarım gelirleri esas alınmıştır. 1238 hanenin toplam geliri 499.166 kuruştur. Tabloya göre en fazla geliri sağlayan mahalle 94.275 kuruşla Nazır Cafer’dir. Nazır Cafer mahallesinin gelirinin yüksek olmasının sebebi, burada kayıtlı olan üç hane reisinin

¹²⁴ Tevfik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 13.

fabrika sahibi olmasdır. Sadece üç hanenin gelirleri toplamı 87.161 kuruştur. En az gelire sahip mahalle ise 6.985 kuruşla Mehmed Çavuş mahallesidir.

Tablo 22. Samakov Kazasının Mahalleler İtibariyle Yıllık Geliri

Mahalleler	Hane Sayısı	Yıllık Gelir (Kuruş)	Hane Başına Ortalama Gelir
Nazır Cafer	33	94.275	2856,8
Belas	141	57.147	405,2
Koca Papaz	172	55.053	320,7
Mandal	203	44.025	216,8
Cam-i Atik	38	41.935	1103,5
Dosik	33	30.202,5	915,2
Leşker	163	28.455	174,5
Musalli	54	26.740	495,1
Esker Kenar	104	26.648	256,2
Yovan	40	26.422	660,5
Tekke	86	16.288	189,3
Kurşunlu	57	13.615	238,8
Hoca Sefer	81	11.800	145,6
Mehmet Çavuş	33	6.985	210,8
Toplam	1238	499.166	403,2

2.5.1.1. Cizye Vergisi

Cizye; esas olarak yetişkin gayrimüslim erkeklerden üç farklı derecede alınan bir baş vergisidir. Cizyenin miktarı üst sınıf için 60, orta sınıf için 30,

alt sınıf içinde 15 kuruştı. Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıla kadar bu vergiyi tanımlamak için haraç kelimesi kullanılmış, daha sonra cizye veya cizye-i şer'i gibi ifadeler kullanılmaya başlanmıştır.¹²⁵

Belli bir yerde ikamet etmeyen ve belli bir işi olmayan gayrimüslimlere yava ve bunlardan alınan cizyeye de yava cizyesi denirdi. Yabancı tüccarlar yava sayılmaz, dolayısıyla onlardan cizye alınmazdı. 17. yüzyılın sonlarında, 1691 de bir reform yapılmış, bunun artan ekonomik sıkıntıları azaltacağı öngörülmüştü. Bu tür cizyeler Cizye Muhasebesi Kalemi tarafından toplanırken tâbi devlet vergisi vasfındaki cizyeler ise Maden Kalemi tarafından toplanırdı. Cizye gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içindeki payı %23-48 olup 1691 reformundan sonra artış göstermiştir. Cizye gelirleri söz konusu olduğunda Rumeli bölgesi oldukça önem arz etmektedir. Bölgede bulunan dini çeşitlilik bu durumun başlıca sebebidir. Bilindiği gibi Rumeli'nde cizye vermekle yükümlü nüfus bir hayli fazlaydı. Tanzimat'la birlikte kişi başına düşen cizye toplanması durumuna son verilmiş onun yerine cizyenin toplu olarak tahsil edilmesine karar verilmişti. Fakat bunda başarılı olunamayınca tekrar eski sisteme dönüldü. Sonuç olarak da 1856 Islahat Fermanı'yla cizye yerine bedel-i askerî getirildi.¹²⁶

Bu bilgiler doğrultusunda, Samakov'da bulunan on dört mahallenin temettuât defterlerinde kayıtlı olan gayrimüslim ahâli ödediği cizye miktarına göre sınıflandırılmıştır. Samakov'a kayıtlı on dört mahallede bulunan gayrimüslim nüfusun toplam nüfusun 4/3' ünü oluşturduğunu göz önünde bulundurduğumuzda cizye vergisinin önemi de ön plana çıkmaktadır. Temettuat defterlerinde, yüksek gelire sahip olanlar "Âlâ" ibaresiyle kaydedilmiştir. Bu ortalama 4000 kuruş ve daha fazla bir yıllık gelire sahip olma anlamına gelmektedir. Geliri orta seviye olanlar, 500-3500 kuruşa karşılık gelen "Evsat" şeklinde kaydedilmiştir. Yıllık geliri çok düşük seviyede olan kişiler ise deftere "Ednâ" olarak kaydedilmişlerdir.

¹²⁵Halil İnalcık, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul: Diyânet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2011, s. 57.

¹²⁶Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994, ss. 179-180.

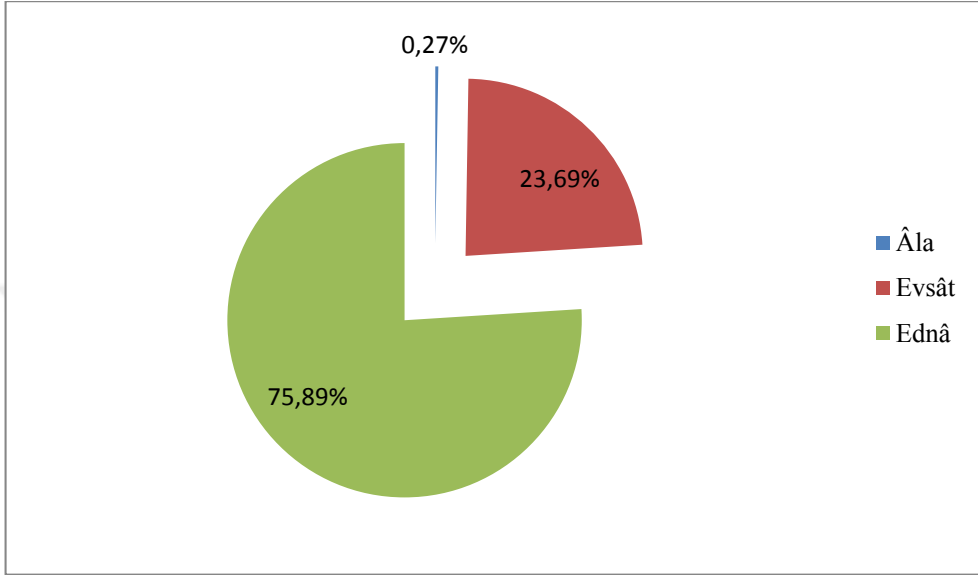
Buna göre Tablo 23'e baktığımızda Samakov kazasında bulunan yedi gayrimüslim mahallesinin toplam hane sayısı 819'dir. Bunlar içinde doksan bir hane çeşitli nedenlerle cizyeden muaftır. Âlâ durumunda olan hanelerin biri Cami-i Atik mahallesinde olup, diğeri ise Belas mahallesindedir. Evsat durumunda olan hanelerde otuz dört haneyle Koca Papaz mahallesi ilk sıradadır. Sırasıyla Belas otuz iki haneyle ikinci sırada, Dosik mahallesi yirmi sekiz haneyle üçüncü sırada yer almaktadır. Düşük gelirliiler açısından ise 166 haneyle Mandal mahallesi ilk sırada olup, ikinci sırada doksan dört haneyle Leşker mahallesi yer almaktadır.

Tablo 23. Gayrimüslim Halkın Cizye Vergisine Göre Ekonomik Durumları

Mahalleler	Âlâ	Evsat	Ednâ	Muaf Hane Sayısı	Toplam Hane Sayısı
Yovan	-	26	14	-	40
Dosik	-	28	10	-	38
Koca Papaz	-	34	81	19	115
Esker kenarı	-	14	75	15	89
Cami-i Atik	1	9	26	1	37
Belas	1	32	85	23	118
Leşker	-	10	94	15	104
Mandal	-	19	166	18	185
Toplam	2	172	551	91	726

Tablo 23'ü daha iyi anlamak için Grafik 4 hazırlanmıştır. Buna göre cizye vergisi veren gayrimüslim ahâlinin %75.89'u ednâ, %23.69'u evsat, % 0.27 âlâ durumundadır. Âlâ durumunda olan ahâlinin %1 bile olmadığını

göz önüne alırsak gayrimüslim halkın ekonomik standartının düşük olduğunu sonucuna varılabilir.

Şekil 4. Gayrimüslim Halkın Cizye Vergisine Göre Ekonomik Refah Düzeyi

2.5.1.2. Vergi-i Mahsusa

Bu vergi çeşidi halkın yıllık ödediği bir vergidir. Tanzimat'tan sonra tımar sisteminin de kaldırılmasıyla vergiler tamamen merkezileşti. Örfi vergilerin yerini toplu vergi aldı.¹²⁷ Vergi-i mahsusa, örfi vergilerin kaldırılması sonucu halktan gelirine göre adaletli bir şekilde vergi toplayabilmek için çıkarılmıştır. Samakov'a ait on dört mahallenin toplam vergi miktarı kaydedilmiştir. Tablo 24'te mahallelerin ödediği yıllık vergiler ve kişi başına düşen ortalama vergi (kuruş) olarak hesaplanmıştır.

Tabloya göre 1238 hanenin ödediği toplam vergi-i mahsusa 49.007.25 kuruştur. Bu rakamı toplam hane sayısına böldüğümüzde 39,585 kuruş olan hane başına düşen vergi-i mahsusa miktarına ulaşırız. Tablo 24'e göre 9.344 kuruşla en fazla vergi ödeyen mahalle Belas' tır. Koca Papaz mahallesi 8.896,75 kuruşla ikinci sıradadır. En az vergi-i mahsusâ-ı ödeyen mahalle

¹²⁷ Ahmet Tabakoğlu, "Resim", DİA, C. 34. , s. 584.

ise 416 kuruşla Mehmed Çavuştur. Hane başına düşen vergi-i mahsusa miktarına göre 144, 1 kuruşla Dosik mahallesi ilk sırada olup, 93,1 kuruşla Yovan mahallesi ikinci sıradadır. Ayrıca beş mahalle ortalamasının üzerinde vergi öderken, dokuz mahalle ortalamasının altındadır.

Tablo 24. Samakov Kazasındaki Vergi-i Mahsusa Toplamları

Mahalleler	Hane Sayısı	Vergi-i Mahsusa (Kuruş)	Hane Başına Düşen Ortalama Vergi	Ortalamaya Göre +/-
Belas	141	9.344	66.26	+
Koca papaz	172	8.986,75	52.24	+
Mandal	203	7.177	35.35	-
Dosik	33	4.758	144.18	+
Esker Kenar	104	4.225	40.62	+
Leşker	163	3.920	24.04	-
Yovan	40	3.724,5	93.1	+
Tekke	86	1.303	15.15	-
Nazır Cafer	33	1.250	37.87	-
Cami-i Atik	38	1.180	31.05	-
Hoca Sefer	81	1.150	14.19	-
Kurşunlu	57	950	16.66	-
Musalli	54	623	11.53	-
Mehmed Çavuş	33	416	12.60	-
Toplam	1238	49.007.25	39,585	5+9-

2.5.1.3. Aşar Vergisi

Aşar, toprak mahsullerinden alınan verginin adıdır. Aşar, onda bir manasına olan "öşür" ün cem'idir.¹²⁸

Şerî vergilerin en önemlisi olan ve zirai ürünlerden Tanzimata kadar toprağın verim gücüne sulama imkânına göre 1/3 ile 1/10 arasında değişen oranlarda alınan aşar, Tanzimatla birlikte bütün bölgelerde 1/10 oranında tahsil edilmeye başlanmıştır.¹²⁹ Bu vergilerin çoğunu buğday, arpa ve çavdardan alınan öşür oluşturur.¹³⁰ Maliye için büyük önem taşıyan âşâr mültezimlerin yolsuzluklarına, ülkenin tarım ekonomisi, sosyal yapısı üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Gelirlerinin yaklaşık üçte birini oluşturan bu uygulama Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1925'te kaldırılmıştır.¹³¹

Samakov kazasının âşar vergisiyle ilgili gelirlerini daha iyi anlayabilmek için tablo 25'e baktığımızda Samakov kazasında bulunan mahallelerin ödediği toplam aşar vergisi 1.338 kuruş olduğunu görmekteyiz. Bu miktarı hane sayısına böldüğümüzde 36.817 kuruşluk hane başına düşen vergi rakamı ortaya çıkmaktadır. Diğer on iki mahallenin aşar vergisi kaydı yoktur. Çünkü ziraat sadece Yovan mahallesinde yapılmaktadır. Yovan mahallesi âşar vergisi toplamı 703 kuruştur. Dosik mahallesi toplam âşar vergisi 635 kuruştur.

Dosik mahallesinde vergi ürün üzerinden alınmayıp "bedel üzerinden" alındı diye kaydedilmiştir. Ürün olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla vergi alınan ürünün ne olduğu bilinmemektedir. Hane başına düşen ortalama vergi miktarı bakımından 19.242 kuruşa Dosik mahallesi ilk sırada yer alırken, 17.575 kuruşla Yovan mahallesi ikinci sırada yer almaktadır.

¹²⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971, s. 96.

¹²⁹ Tefik Güran, *a. g. e.*, s. 14.

¹³⁰ Tabakoğlu, *a. g. e.*, s. 299.

¹³¹ Ahmet Tabakoğlu, "Öşür", *DİA*, C.34, s. 102.

Tablo 25. Yıllık Aşar Vergisi Toplamları

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Aşar Vergisi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Ortalama Vergi	Ortalamaya Göre +/-
Yovan	40	703	17.575	-
Dosik	33	635	19.242	-
Toplam	73	1338	36.817	2 (-)

2.5.1.4. Rüsumat Vergisi

Modern kamu maliyesinde devletin verdiği hizmetlere karşılık aldığı vergilere resim denir. Rüsumat resmin çoğulu olup vergiler anlamındadır. Gümrük resimleri klasik dönemde de bütçelerin önemli gelir kaynağını oluşturuyordu. 1860-61 yılından itibaren yeni bir teşkilatlanmayla gümrük vergileri Rüsümât Emaneti'ne bağlandı.¹³² Samakov kazasında rüsumat vergisi demir fabrikası olan üç mahalleden alınmıştır. Bu üç mahalle sırasıyla Nazır Cafer, Musalli ve Cami-i Atiktir. Defterlere bakıldığında örnek olarak, Cami-i Atiğe kayıtlı fabrikadan 21.230 kuruşun “cânib-i mîrî temür” olarak tahsil edildiği görülmektedir. 781 kuruş ise mukataa olarak tahsil edilmiştir. Canib-i mîrî¹³³, hukuki bir terim olup, “devlet tarafından, devletçe” anlamına gelmektedir. Mukâtaa¹³⁴ “belirli bir miktar üzerine karşılıklı anlaşma” olarak tanımlanmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere buradaki fabrika sahiplerine işletme hakkı devlet tarafından verilmiş olup, karşılığında devlet belirli bir gelir elde etmektedir. Tahsil edilen vergiler tabloda belirtilmiştir. Tabloya bakıldığında Canib-i miri demir olarak kayıtlı vergiyi Nazır Cafer mahallesine kayıtlı olan Mehmet Şakir Ağa ödemektedir. Ödenen mukataaya bakıldığında ise sadece Musalli mahallesinden ortalamanın altında ödeme yapıldığı kaydedilmiştir.

¹³² Ahmet Tabakoğlu, “Resim”, DİA, C. 34, s. 584.

¹³³ Ali Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayıncılık, Mart 1992, s. 74

¹³⁴ Mehmet Genç, “Mukataa”, DİA, C.31, s.130.

Tablo 26. Samakov Kazasındaki Rüsumat Vergisi Toplamları

Mahalle Adı	Hane Numarası	Rüsumat Vergisi Toplam Kuruş	Canib-i Miri Demir (Kuruş)	Mukataa (Kuruş)
Nazır Cafer	5	18.398	17.900	798
Nazır Cafer	6	17.598	16.800	798
Nazır Cafer	7	24.783	24.000	783
Musalli	42	11.800	11.385	415
Cami-i Atik	1	22.011	21.230	781
Toplam	61	94.059	91.315	3.575

2.5.2. Gelir Getiren Diğer Alanlar

Samakov temettuât defterlerine hane reislerinin tarım, hayvancılık, kira, meslek vb. yıllık gelirlerinin dışında, kişiye gelir getiren diğer alanlar da kaydedilmiştir. Defterlere göre bazı hane reislerinin yan gelirlerinin bir hayli yüksek olduğunu görürüz. Hane reisi deftere maden işçisi olarak kayıtlı olsa bile hizmetkârlıktan gelir elde edebilmektedir.

Tabloya baktığımızda en fazla yan geliri elli dört kişi “oğlunun kazancından” elde etmiştir. Yine tabloyu incelediğimizde en fazla yan gelir sağlayan üç mahalle yirmi üç kişi ile Mandal, Belas ve Dosik mahallesidir. Bu üç mahalle gayrimüslim mahallesi olup nüfus olarak da kalabalık mahallelerdir. Buna göre en fazla yan geliri elli dört kişinin “oğlunun kazancından” elde edilmesi hanede çalışma durumunda olan erkek çocuğun olduğuna ve aynı hanede kayıtlı olduklarının bir göstergesidir.

Tablo 27. Gelir Getiren Diğer Alanlar

Ek Gelirler	Mahalleler													Toplam
	Mandal	Koca Papaz	Leşker	Belas	Esker Kenarı	Tekke	Hoca Sefer	Kurşunlu	Musalli	Yovan	Cami-i Atik	Dosik	Mehmet Çavuş	
Annesinin Kazancı								1		1				2
Amcasının Kazancı									1					1
Arıcılık												1		1
Bıçakçılık									1					1
Buzağı Ticareti						1								1
Çobanlık									1					1
Çerçilik		2												2
Damadının Kazancı	7	2	1	5	1		1					1		18
Debbağ						1								1
Eniştesinin Kazancı				1										1
Hancılık												1		1
Hayvanat Ticareti		1	1	1										3
Hizmetkârlık		1	2											3
İşçilik							1							1
Kardeşinin Kazancı	3		5	2					14	3	3			30
Kayınvalidesinin Kazancı												1		1
Kendisiyle Kardeşinin Kazancı		2	1	7	2									12
Kendisiyle oğlunun Kazancı	5		1		3	1				2	2			14
Kiracılıktan		5												5
Kitabet Hususundan							1	1						2
Kürkçülük		2												2

Meyhanecilik	1	1												2	
Müezzinlik							1				1			2	
Nalbantlık					1	1								2	
Oğlunun Kazancı	6	1	5	5	2	2	2				10	17	1	3	54
Oğlunun ve Kardeşinin Kazancı				1										1	
Zevcesinin Kazancı				1	2									3	
Toplam	23	18	16	23	11	5	7	2	2	17	17	23	5	3	167

2.5.2.1. Gayrimenkuller

Samakov temettuat defterlerine gayrimenkul olarak hane reislerine ait dükkânlar da kaydedilmiştir. Kayıtlarda dükkânlar hakkında detaylı bilgiler mevcuttur. Dükkânların kime ait olduğu, kiralık bir dükkânın yıllık geliri ve bu dükkânlarda satılan ya da üretilen ürünlerin ne olduğu ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Tabloya göre Samakov kazasında bulunan on dört mahalleye kayıtlı toplam iki yüz yirmi altı dükkân bulunmaktadır. Sayıca en fazla dükkân Koca Papaz mahallesine kayıtlı olup, toplamı elli ikidir. Belas mahallesinde kayıtlı toplam otuz dokuz dükkân bulunmaktadır. Sayıca en az dükkân ise Musalli mahallesinde olup toplam üç tanedir. Dükkânların çeşitliliği meslek gruplarıyla doğru orantılıdır.

Tabloya göre en fazla dükkân meyhane olup toplam sayısı kırk beştir. Meyhanelerin tamamı gayrimüslim mahallelerine kayıtlıdır. İkinci sırada ise bakkal dükkânları gelmekte olup toplam sayısı kırk birdir. Toplam dokuz mahalleye kayıtlı bakkal dükkânı bulunmaktadır.

Abacılık yapılan Samakov kazasında Abacı dükkânı ilk sıralardadır. Abacı dükkânlarının kayıtlı olduğu mahallelerin tamamı gayrimüslim mahalleleridir. Toplam otuz abacı dükkânı mevcuttur. Yine Samakov kazasında dericilik faaliyetlerinin yoğun olarak görülmesi üzerine debbağ hane dükkânları ilk sıralarda yer almaktadır. Tabloya göre debbağ hane

dükkânları sayısı toplam on sekizdir. Bu dükkânların tamamı müslüman mahallelerine kayıtlıdır. Yine tabloda adı geçen çerçi¹³⁵ köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiyecilik eşyası satan kimse anlamına gelmekte olup, bazı bölgelerde tuhafiyeci anlamına gelmektedir. Burada tuhafiyeci anlamında kullanılmıştır. Toplam dokuz çerçi dükkânı bulunmaktadır. Yovan ve Dosik mahallesine kayıtlı dükkân yoktur. Ayrıca Kurşunlu Mahallesi'nde otuz beş numaralı haneye kayıtlı Reşit Ağazade Mehmet Emin Ağa'nın üç kardeşiyle ortak iki katlı han da kaydedilmiştir. Yıllık toplam kira geliri 1400 kuruştur.¹³⁶ Meslekler tablosuna kayıtlı toplam dokuz hancı mevcuttur.

¹³⁵ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türki*, s. 400.

¹³⁶ BOA, ML VRD. TMT. d.11238, (1261/1845).

Tablo 28. Samakov'da Bulunan Gayrimenkuller

Dükkânlar	Mahalle Adı														Toplam
	Hoca Sefer	Yovan	Dosik	Koca Papaz	Esker Kenarı	Tekke	Cami- Atik	Nazır Cafer	Belas	Kurşunlu	Leşker	Mandal	Musalli	Mehmet	
Abacı Dükkânı				13	1		2		8		1	4		1	30
Aşçı Dükkânı					1										1
Attar Dükkânı				3					1				1		5
Bakkal Dükkânı	3			16	8		2	1	6		3	1	1		41
Berber Dükkânı	1							1		2					4
Boyacı Dükkânı				1			1		3		2			1	8
Çerçi Dükkânı	1			2					5	1					9
Debbağ Dükkânı	1					9	7			1					18
Eskici Dükkânı					2										2
Fiçici Dükkânı												1			1
Fırın Dükkânı											1				1
Hallaç Dükkânı										3					3
Kahvehane Dükkânı										1					1
Kalaycı Dükkânı											1				1
Kovaç Dükkânı					5							1			6
Kömürcü Dükkânı	1										1				2
Kuyumcu Dükkânı							1								1
Kürkçü Dükkânı	1			3						1	1				6
Meyhane Dükkânı				11	8				9	2	9	6			45
Mutaf Dükkânı					1		1		1		3		1		7
Mısırcı Dükkânı														1	1
Nalbant Dükkânı	3			1		2		1		4				2	17
Pabuççu Dükkânı					1							1			2
Sırcı Dükkânı					2										2
Takkeci Dükkânı					1				5						6
Terzi Dükkânı				1			2		1			1			5
Tüfekçi Dükkânı				1											1
Yemiş Dükkânı										1					1
Toplam	11			52	30	11	14	3	39	16	22	15	3	5	226

2.5.2.2. Gayrimenkul Gelirleri

Bu kısımda Samakov Kazasına kayıtlı dükkânların kira durumları ve yıllık gelirleri incelenmiştir. Tabloya göre en fazla kiralık dükkân Koca Papaz mahallesi'ne kayıtlı olup toplam sayısı yirmi ikidir. Yine en fazla kira geliri Koca Papaz mahallesi'nde elde edilmekte olup toplam 4.020 kuruştur. Belas mahallesinde kiralık dükkân sayısı ise on sekiz olup toplam kira geliri 1.710 kuruştur. Leşker mahallesinde de toplam sekiz kiralık dükkân bulunmakta yıllık olup yıllık geliri 1.440 kuruştur. En az kiralık dükkân sayısı Tekke mahallesi'nde olup Yovan ve Dosik mahallesinde dükkân bulunmamaktadır.

Tablo 29. Samakov Kazasındaki Kira Gelirleri

Mahalleler	Hane Sayısı	Toplam Dükkân Sayısı	Kiraya Verilen Dükkân Sayısı	Kiraya Verilmeyen Dükkânlar	Toplam Kira Geliri (Kuruş)
Hoca Sefer	81	11	6	5	890
Yovan	40	-	-	-	-
Dosik	33	-	-	-	-
Koca Papaz	172	52	22	30	4.020
Esker Kenarı	104	30	10	20	870
Tekke	86	11	1	10	60
Cami-i Atik	38	14	9	5	315
Nazır Cafer	33	3	3	-	140
Belas	141	39	18	21	1.710
Kurşunlu	57	16	12	4	950
Leşker	163	22	8	14	1.440
Mandal	203	15	6	9	770
Musalli	54	3	2	1	210
Mehmed Çavuş	33	5	2	3	85
Genel Toplam	1238	226	98	122	11.160

2.6. Sanayi

2.6.1. Madencilik Açısından Samakov Kazası

2.6.1.1. Osmanlı Devleti'nde Madencilik

Madenler Osmanlı devlet hazinesinin en önemli gelir kaynaklarının başında gelmektedir. İmparatorluğun ilk dönemlerinden itibaren fetihlerle önce Rumeli yakasında, daha sonra Anadolu yakasında ele geçirilen toprakların, Osmanlı Devleti'nin maliyesi için önemi bilinmektedir. Çünkü maden ocakları her şeyden önce Osmanlı para düzeninin tedavülünde büyük kolaylık sağlamaktaydı. Burada bir fikir vermesi açısından örnek vermek gerekirse; Kanunî döneminde sadece Gümüşhâne madeninden elde edilen gelirin devlet bütçesinin %5'lik bölümünü karşıladığı bilinmektedir.¹³⁷ Samakov'un demir üretiminden elde edilen gelire bakıldığında ise 1544'te tahsil edilen toplam vergisi 166.629 akçedir.¹³⁸

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren sistemli bir yayılma politikası izlemiş Anadolu ve Balkanlarda kısa sürede önemli bir güç olarak siyasi varlığını kanıtlamıştır. Özellikle II. Mehmet dönemi sonunda Anadolu ve Balkanlarda ki maden alanları ele geçirilmiştir. Bu durumun sonucu olarak maden rezervleri ve maden çeşitleri artmıştır. Devlet, bu durumu iyi değerlendirmiş mali ve askeri bakımdan kendi kendine yeterlilik politikasını oldukça başarılı bir şekilde sürdürmüştür.¹³⁹

2.6.1.2. Osmanlı Devleti'nde Madenlerin Hukukî Statüsü ve Maden İdaresi

Osmanlı Devleti'nde Fatih ve II. Bayezid devrindeki kanunların önemli bir kısmını Maden kanunları teşkil etmektedir. Osmanlı madenlerinin tamamına yakını Rumeli ve Anadolu'daki miri arazi içindedir. İslam hukuku hükümlerine göre devlete ait olan bu madenler, emanet usulü

¹³⁷Fahrettin Tızlak, *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s. 1.

¹³⁸Kiel, *a. g. m.*, s. 62.

¹³⁹Mustafa Altunbay, *Osmanlı Döneminde Bir Maden İşletmesinin Tarihi Süreci: Sidrekapsi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, Yök Tez No: (263097). s. 9.

ile idare edilerek, hazine namına gelir kaydedilmiş ve tımar sahiplerine bırakılmamıştır. Bu madenleri işleten maden eminlerinin ellerine ise, işletme usullerini düzenleyen yasaknâme veya kanunnameler verilmiştir.¹⁴⁰ Balkanlardaki madenlerde önceden uygulanan Saksonya kökenli maden kanunları, Osmanlılar tarafından da bazı değişikliklerle devam ettirilmiştir. Bu sebeple Osmanlı kanunnamelerinde geçen teknik ve hukuki terimlerin birçoğu Almanca kökenli olup Sırpça –Hırvatça gibi yerel diller aracılığıyla Osmanlı’ya aktarılmıştır.¹⁴¹ Bu maden kanunları da Sultan Süleyman’ın eski Saksonya maden kanunlarının Osmanlı şartlarına göre uyarlanarak uygulanması hususunda vermiş olduğu emirler sonucunda ortaya çıkmıştır.¹⁴²

Madenlerin işletilme şekline bakıldığında ise, 15 ve 18. yüzyıllar arasında oluşturulan maden mukataaları üretim düzeyleri ve gelir giderlerine uygun olarak devletin öngördüğü şartlar altında emanet, iltizam-malîkâne ve ihâle sistemleri olmak üzere başlıca üç tarzda işletildiği görülmektedir. Fakat bu usullerden emanet uygulaması, en yaygın biçimde işletileniydi.¹⁴³ Samakov’da da emanet yöntemi uygulanmıştır. Buna göre;

Maden mahâline bir emin veya nazır ve buna ilaveten de bir kâtip, bir tartıcı gönderilir. Eminin emrine madenin toplam maden miktarına göre sermaye akçesi verilir. Bu para yakın bir mukataanın tahsil edilmesi kolay bir malından da havale edilebilirdi.¹⁴⁴ Örneğin, 1761 yılında Keban Madeni’nde emin olarak Hacı Hasan, Ergani de ise Seyit Ömer bulunmaktaydı.¹⁴⁵ Araştırma döneminde Samakov kazasında, Cami-i Atik mahallesinde “Maden Müdürü” olarak Musa oğlu Molla Mehmet ve Halil

¹⁴⁰ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C.1, İstanbul: Fey Vakfı, 1990, s. 158.

¹⁴¹ Mustafa Altunbay , “*Klasik Dönemde Osmanlı’da Madencilik*”, Türkler Ansiklopedisi, C.10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 1465

¹⁴² Fahrettin Tızlak, *a. g. e.* , s. 6.

¹⁴³ Altunbay, “*Klasik Dönemde Osmanlı’da...*”, s. 1466.

¹⁴⁴ Neşet Çağatay, *Osmanlı İmparatorluğunda Maden İşletme Hukuku*, C.2, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.1 s. 124.

¹⁴⁵ Fahrettin Tızlak, *a. g. e.*, s. 14.

oğlu Mustafa Efendi,¹⁴⁶ Musalli mahallesi'nde ise Maden Müdürü olarak Molla Ali oğlu Mehmet Ağa görev yapmaktaydı.¹⁴⁷

Maden işletmelerinde görülen bir diğer sistemde iltizâm sistemiydi. Lüzum kökünden türeyen iltizâm sözlükte “gerekli sayma, üzerine alma, bir tarafı tutma” gibi anlamlara gelir. Terim olarak “özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması” demektir.¹⁴⁸ Bu yöntem her ne kadar daha önceki küçük ölçekli madenlere uygulanmışsa da daha çok imparatorluğun, ekonomik açıdan zor durumlarda kaldığı son dönemlerinde ortaya çıkmıştır.¹⁴⁹

1695'lere gelindiğinde, devlet ekonomisinde görülen bunalım sonucu, açık arttırma sonucu iltizam hakkını elde edenlere mukataalar bu kez yaşam boyu kullanma hakkı verilmeye başlandı. Malikâne adı verilen bu yöntem, maden işletmelerinde iltizamın uzantısı olarak uygulandı.¹⁵⁰ Fakat bu uygulama da olumlu sonuçlar vermemişti. Çünkü daha fazla gelir elde etmek için halka haksızlık yapıyor ve hak sahibinin malikâne kaydı siliniyordu.¹⁵¹

Araştırma dönemini kapsayan Tanzimat sonrasında, Osmanlı madenleri, önce Ticaret ve Nafia Nezareti'nin, 1893'ten sonra ise Orman ve Maâdin ve Ziraat Nezareti'nin denetimi altındaydı. Bu bakanlıklar gerek şeriat kuralları gerekse 19. yüzyıl başlarındaki Fransız yasaları doğrultusunda bir mevzuat oluşturdular. Madenlerle ilgili Osmanlı mevzuatı, devlete belli bir ödeme yapılması karşılığında toprak sahibi veya üçüncü şahıslara işletme hakkı tanıyordu. 1869, 1886, 1901 ve 1906 yıllarında çıkarılan temel maden kanunuyla işletme koşulları ve imtiyaz sahiplerinin hak ve ödevleri düzenlendi.¹⁵²

¹⁴⁶ BOA, ML. VRD. TMT. d. 11217, (1260/1845).

¹⁴⁷ BOA, ML. VRD. TMT. d.11250, (1261/1845).

¹⁴⁸ Mehmet Genç, “İltizam”, DİA, C.22, s. 154.

¹⁴⁹ Jeoloji Mühendisleri Dergisi, *Osmanlıda Madencilik*, MTA Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 49.

¹⁵⁰ Altunbay, “Klasik Dönemde Osmanlı'da...”, s. 1467.

¹⁵¹ Çağatay, *a. g. e.*, s. 124.

¹⁵² Donald Quataert, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)*, Ankara: Yurt Yayınevi, Şubat 1987, s. 46.

2.6.1.3. Maden İşçilerinin İstihdamı

Osmanlılar idarelerindeki reayayı, bulunduğu yörenin sosyal ve ekonomik şartlarına göre sınıflandırmış ve çeşitli alanlarda istihdam etmişlerdir. Nitekim bu doğrultuda bir muafiyet sistemi geliştirilmiş, reaya devlet kontrolü altında muhtelif hizmetleri yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Bu durum madencilik sektöründe de kendini göstermiş, çalışanlar özenle seçilmiştir. “Madenci Taifesi” olarak belirlenen reayanın seçiminde öncelikle onların uzun bir süre bu işle uğraşmaları ve sektöre yatkın olmaları tercih sebebiydi. Ayrıca devlet, tayin edilen madencilerin görevlerini kendilerinden sonra gelen aile üyelerine devretmesi hususunda esnek davranmıştır. Madencilerin müslüman olup olmamaları da devlet açısından pek bir önem teşkil etmemiş, önemli olan reayanın devlete karşı yükümlülüğünü yerine getirip getirmemesi olmuştur.¹⁵³

Osmanlı Devleti çalışma hayatında işgücü kaynakları; gönüllü olarak iş gücü piyasasına emeğini arz eden erkek, kadın ve çocuklardan oluşan çalışabilir durumdaki halkın yanı sıra, amele-i mükellefe gibi uygulamalarla zorunlu olarak çalıştırılan halk, yüksek ücretlerle sözleşmeler yapılarak getirilen yabancı uzmanlar, demiryolu, madencilik ve diğer alanlarda çalışmak üzere gelen yabancı işçiler, Osmanlı askerleri, savaşlarda esir alınan düşman ülkelerin askerleri, köleler ve mahkumlar gibi çok çeşitli gruplardan oluşmuştur.¹⁵⁴

Samakov’da bulunan işçilerin büyük bir kısmını 16.yüzyılda, Erdel’den getirtilen Macar madenci grupları oluşturmuştur.¹⁵⁵ Bununla birlikte bu alanda çalıştırılan bir diğer grup da Tatarlar ve Yörükler olmuştur.¹⁵⁶ Fakat tabloya bakıldığında yedi müslüman mahallesindeki işçilerin tamamı müslüman ismiyle kaydedilmiştir. Muhtemelen buradaki işçiler zamanla müslümanlaşmış olmalıdır.

¹⁵³ Altunbay, Türkler, C.10, ss. 1467-1468.

¹⁵⁴ Kadir Yıldırım, *Osmanlı’da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss. 24-32.

¹⁵⁵ Kiel, *a. g. m.*, s. 62.

¹⁵⁶ M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1957, s. 169.

İşçilerin ücretleriyle ilgili olarak, madencilik yapılan birçok bölgede işçilere hem günlük hem de parça/tonaj başı ödeme yapılıyordu.¹⁵⁷ Samakov kazasının temettuat defterlerini incelediğimizde işçilere yapılan ödemenin zaman aralığı hakkında (günlük, haftalık) net bir bilgi olmadığını görmekteyiz. İşçilerin ücretlerinin yıllık toplamı 80-450 kuruş arasında değişmektedir. İşçilerin görev tanımlarında ise sadece “Maden İşçisi” ibaresi yer almaktadır. Madencilikle ilgili olarak maden işçileri dışında bir maden yazıcısı olan Nasuh oğlu Molla Halil’in yıllık geliri 680 kuruş olup maden yazıcılığından geliri 540 kuruştur.¹⁵⁸ Cami-i Atik mahallesine kayıtlı Maden müdürü Mehmet Emin Ağa oğlu Hasan Ağa’nın yıllık geliri 2400 kuruş olup maden müdürlüğünden senelik geliri 1800 kuruştur.¹⁵⁹ Buna göre maden yazıcısının yıllık geliri, en yüksek gelire sahip olan bir işçinin yıllık gelirinden 100 kuruş fazladır.

Ayrıca Maden müdürü olan Hasan Ağa’nın yüksek gelirinin yanı sıra sahip olduğu emlak gelirleri de kaydedilmiştir. Senelik geliri toplam 2400 kuruştur. Cami-i Atik mahallesinde fabrika sahibi olan yüksek gelirli hanelerden sonra geliri en yüksek hane sahibi Maden müdürü Hasan Ağa’dır. Emlak gelirlerine bakıldığında İhtiman kazasında emlakı olduğu kaydedilmiştir.¹⁶⁰ Bir maden müdürü ve Maden yazıcısının genel mal varlıkları karşılaştırıldığında ise, Maden Müdürü Hasan Ağa’nın mal varlığı maden yazıcısı olan Molla Halil’in mal varlığından yaklaşık üç kat daha fazladır.

Samakov kazasında yaşayan işçilerin hayat standartlarını anlayabilmek için 1848 ve 1849’da Samakov’u ziyaret eden iki Fransız Maden mühendisin raporları gözlemleri önemli kaynaktır. Bu mühendisler, bölgedeki maden işçilerini, madeni işleten yöneticilerine ve çalışma saatlerine sadık olarak tasvir etmektedir.¹⁶¹ Ayrıca buradaki işçilerin ve ailelerinin Slav kökenli olduğunun ve metal işleme alanında birkaç nesil

¹⁵⁷ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğunda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2009, s. 111.

¹⁵⁸ BOA, ML. VRD. TMT. d.11213, (1261/1845).

¹⁵⁹ BOA, ML. VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

¹⁶⁰ BOA, ML. VRD. TMT. d.11217, (1260-1844-1845).

¹⁶¹ Todorov, *a. g. e.*, ss. 410-411.

çalıştığı belirtilmektedir.¹⁶² Burada bir madenci aile ortalama beş kişiden oluşuyordu. Bir Bulgar ailenin genel olarak yapısına bakıldığında işçi Georgi yaşı otuz yedi yaşında olup hane reisi konumundadır. On üç yıldır evli olduğu eşi Sofia otuz iki yaşındadır. Çocuklarından, Stanko büyük oğlu on iki yaşında, kızı Mariora on yaşında, en küçük erkek kardeş Dimitur iki yaşındadır. Bu aile doğu Ortodoks inancına sahiptir. Fakat dini duyarlılıkları zayıftır. Aile ahlaki genel olarak iyi olduğu yönde nitelendirilebilir. Çocukları okula gitmiyordu ve okur-yazar değillerdi. Sağlıkları iyi durumdaydı. Fransız gözlemciye göre burada yaşayan ailelerde genellikle romatizma ve ateşli hastalıklara rastlanmaktadır. Tedaviler genellikle geleneksel tedavilere dayanıyordu. Sadece demir dökümhanesinin işçilerine ücretinin işveren tarafından ödendiği bir doktor gelmekteydi. Bu durum müslümlar ve ermeniler için de benzerlik gösteriyordu.¹⁶³

Samakov kazasında çalışan maden işçilerinin sayısı ve gelirleri hakkında bilgi sahibi olabilmek için aşağıdaki tabloyu incelediğimizde maden işçilerinin kazaya ait yedi müslüman mahallesine kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Kayıtlı olan maden işçilerinin tamamı müslümandır. Maden işçilerinin toplam sayısı yetmiş üçtür. Bu rakam genel nüfusun %1.1'ini oluşturmaktadır. Samakov kazasında çalışan maden işçilerinin yıllık toplam kazançları 13.970 kuruştur. Bu rakam Samakov kazasının toplam gelirinin %2.79'unu oluşturmaktadır. Maden işçi sayısı en fazla Hoca Sefer mahallesinde olup on sekiz kişidir. En az maden işçisi Cami-i Atik'te olup üç kişidir. Maden işçilerinin toplam geliri içinde en yüksek kazanca sahip 3.160 kuruşla Tekke mahallesidir. İşçilerin görev tanımları kaydedilmemiştir. Fakat ücretleri muhtemelen çalışma saatlerine ve maden fabrikasında olan görevlerine göre değişmektedir. Fabrikaya yakın bir yerde ikamet etmeleri de ücret faktörünü etkilemektedir.

Tabloya göre maden geliri açısından en düşük kazanca sahip mahalle 540 kuruşla Cami-i Atik'tir. Madencilikten kişi başına düşen en yüksek

¹⁶² Todorov, *a. g. e.* , ss. 410-412.

¹⁶³ Todorov, *a. g. e.* , ss. 410-415.

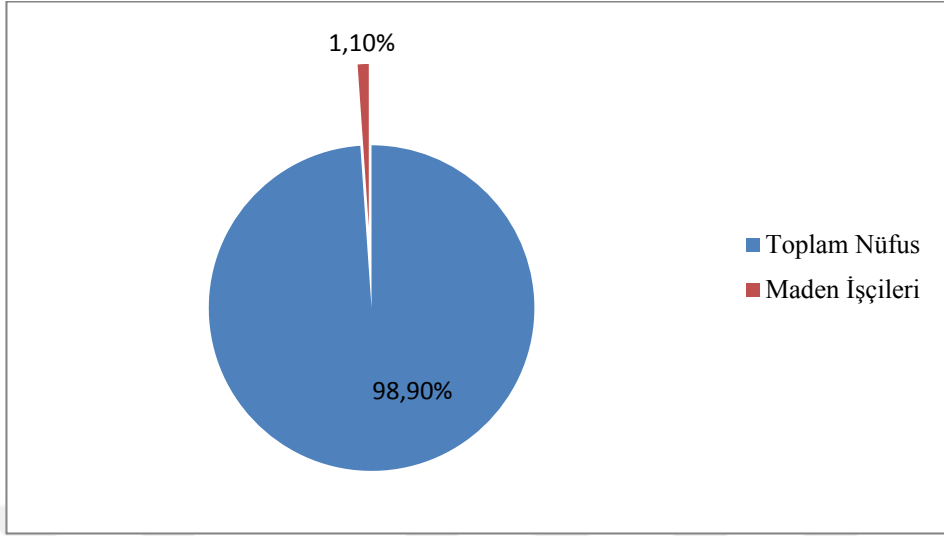
gelire baktığımızda 307,85 kuruşla Kurşunlu mahallesi ilk sırada olup, onu 197,5 kuruşla Tekke mahallesi izlemektedir. Kişi başına düşen gelirin en düşük olduğu mahalle ise 164,16 kuruşla Hoca Sefer mahallesidir.

Tablo 30. Samakov Kazasında Bulunan Maden İşçi Sayısı ve Yıllık Toplam Gelirleri

Mahalleler	Toplam Hane Sayısı	Mahallede Bulunan Maden İşçi Sayısı	Maden İşçilerinin Yıllık Toplam Geliri(Kuruş)	Madencilikten Kişi Başına Düşen Gelir (Kuruş)
Cami-i Atik	38	3	540	180
Mehmed Çavuş	33	7	1320	188.57
Kurşunlu	57	7	2155	307.85
Nazır Cafer	33	10	1910	191
Musalli	54	12	1930	160.83
Tekke	86	16	3160	197.5
Hoca Sefer	81	18	2955	164.16
Toplam	382	73	13.970	191.36

Tablo 31. Samakov Kazasında Bulunan Maden İşçilerinin Toplam Gelirleri

Maden İşçilerinin Yıllık Toplam Geliri (Kuruş)	Samakov Kazasında Bulunan Mahallelerin Yıllık Toplam Geliri(Kuruş)	Maden İşçi Gelirlerinin Yıllık Toplam Gelir İçindeki Oranı
13.970	499.166	%2.79

Şekil 5. Maden İşçi Sayısının Toplam Nüfus İçerisindeki Yeri

2.6.1.4. Osmanlı Devleti'nde Samakov Madenlerinin Yeri

Osmanlı Devleti yükselme dönemi süresince izlediği fetih politikaları gereği askeri endüstri alanına oldukça önem vermiştir. Bu politikası gereği ordunun askeri teçhizatını kolaylıkla temin edebileceği stratejik merkezlere yakın olmuştur. Tersaneler, baruthaneler gibi askeri sahada gelişmeye fayda sağlayacak maden sahaları bu stratejik merkezlerin başında gelmektedir.

Evliya Çelebi Samakov'da var olan demir madenlerini şu şekilde tasvir etmektedir;

Bu Samakov şehrinde ve çevredeki nahiyelerde toplam 110 adet demir işleyen işliklere bu diyarda samakov derler. Nemrut ateşinin yakan körüğünü 10 adam çekemez, su değirmeni körüğü çekip Nemrut ateşi hâsıl olur. Fil karnı kadar Demir orsler üzere Yemen akiki gibi kırmızı demirler ki ateşten çıkmıştır, o demirleri demirci ustaları birer çeşit sanatlı dolaplar ile kızgın demirleri örs üzerine koyup camız kellesi kadar çekiçleri yine bir sanat ile su dolapları çekiçleri kırmızı demire vurunca zemin titrer. İş başında ancak iki usta, örs üzerine dolap ile birer ikişer kantar demirleri çekiç altına koyup çekip vermede olup demir uzayıp bir çubuk olunca yine bir sanat ile çekiç dolap çarkının suyunu kesip gece gündüz böyle bir iş işlerler ki böyle bir işi demirciler pîrî Hazret-i Davud etmemiştir. Sonra bu Samokov'dan her sene Selânik iskelesine ve Varna iskelesine kısacası tüm

Osmanlı ülkesine her sene 8.000 araba demir gidip her şehirde ustalar istedikleri eşyaları yaparlar.¹⁶⁴

Evliyâ Çelebi'nin bu tasviri Osmanlı Devleti'nin demir ihtiyacının önemli bir kısmını Samakov'dan tedarik ettiğini doğrular niteliktedir. Ayrıca burada bahsedilen demir madeninin, demirciler tarafından eritilmesi işlemi maden literatüründe izabe¹⁶⁵ yöntemi olarak bilinmektedir.

Balkanlar'da Samakov, Sidrekapsi, Rudnik ve Kratova; Anadolu'da Küre, Bilecik, Kiğı, Keban ve Ergani gibi madenler askeri ihtiyaçların büyük ölçüde temin edildiği madenlerdi.¹⁶⁶ 18. yüzyılın başında Kont Marsigli Samakov'un tersaneye yıllık 1.395 kantar (78.120 kg) demir gönderdiğini ifade eder. 1869 yılında Samakov'un toplam demir üretiminin 36.000 kantar (2.775.000 kg) olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁷

Gemi inşasında kullanılacak çivilerin ve gemi malzemesi olan lenger, çapa ve benzeri mühimmatın yapımında kullanılan ham demir, büyük ölçüde Bulgaristan'daki demir sanâyinin merkezi sayılabilecek olan Samakov'dan tedarik edilmekteydi. Burada üretilen demirin büyük bir kısmı Varna limanına taşınarak oradan İstanbul'a gemilerle götürülmüş ve Tersane-i Amire'de kullanılmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Evliya Çelebi, *a. g. e.*, s. 146.

¹⁶⁵ <http://www.etimaden.gov.tr/m/page/dijital-medya-maden-terimleri-sozlugu>
(Erişim 18.01.2018)

¹⁶⁶ Altunbay, *a. g. t.*, s. 1453.

¹⁶⁷ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.125.

¹⁶⁸ Kiel, *a. g. m.*, ss. 62- 64.

2.7. Çalışanlar ve Ücretler

2.7.1. Samakov Kazasında Bulunan Aba İşçileri

Samakov kazasında toplam yetmiş altı kişi “abacı”, yirmi altı kişi ise “aba işçisi” olarak kaydedilmiştir. Kasabanın önemli bir aba üretim merkezi olması sebebiyle aba işçiliği ön plandadır. Samakov’da abacılığın hızla gelişmiş olmasının temel sebebi, başta Bosna olmak üzere, kendi abalarını satın alan Osmanlı batı pazarları için imalât yapmış olmasıdır.¹⁶⁹ Burada bulunan işçilerin geneli gayrimüslimdir. Sadece Kurşunlu ve Musalli mahallesine kayıtlı olan toplam üç “abacı” müslümandır. Yıllık gelirleri ise “abacı” ve “aba işçisi” olarak Koca Papaz mahallesinde 75-675 kuruş, Esker Kenarı’nda 50-450 kuruş, Mandal mahallesi’nde 60-850 kuruş, Leşker mahallesi’nde ise 60-500 kuruş arasında değişmektedir. Abacı ve aba işçilerinin yıllık ortalama ücretleri 150- 250 kuruş olarak hesaplanmıştır. “Abacı” ve “aba işçisi” olarak kaydedilen işçilerin de emek standartlarına göre net bir ücret analizi yapabilmek oldukça güçtür. Ücretlerin hangi standartta değişiklik gösterdiğine dair net bir veri defterlere kaydedilmemiştir. Ayrıca hanelere kaydedilen kişiler hane reisleri olduğu için aba işçileri arasında kadın işçi tespit edilememiştir.

¹⁶⁹ Nikolai Todorov, “19.Yy. İlk Yarısında Bulgaristan Esnâf Teşkilatında Bazı Karakter Değişimleri”, 1967, İÜİF Mecmuası, C.27, S. 1-2, s. 9.

Tablo 32. Samakov Kazasında Bulunan Aba İşçi Sayısı ve Toplam Gelirleri

Mahalleler	Toplam Hane Sayısı	Aba İşçi Sayısı	Abacı	Aba işçilerinin Yıllık Toplam Geliri (Kuruş)	Kişi Başına Düşen Gelir
Koca Papaz	172	4	26	5.810	193,6
Esker Kenarı	104	5	3	1.310	145,5
Belas	141	9	11	5.300	240,9
Leşker	163	2	8	2.250	225
Mandal	203	6	24	4.720	152,2
Musalli	54	-	2	310	155
Toplam	934	26	76	19.230	1.112

2.7.2. Samakov Kazasındaki Kömür İşçileri

Maden ocaklarında çıkarılan cevherin arıtımı için gerekli ham maddenin başında odun kömürü gelmekteydi. Kuyulardan toprakla karışık curü¹⁷⁰ halinde çıkarılan cevher, taş ve topraktan su vasıtasıyla arındırıldıktan sonra yakılan kömür sayesinde fırınlarda kabaca ayrıştırılmaktaydı.¹⁷¹

Samakov maden ocakları Tuna vilayetine bağlı Niş eyaleti dâhilindeydi. Bu sebepten madene kömür tedariki hizmetine tayin edilen iki mahalle Samakov kazasına bağlıdır.

Aynı dönemde maden ocakları bakımından önemli olan Sidrekapsi madeninde de, maden ocaklarına kömür hizmeti için memur edilen reayadan toplanan bedeller maden mukataasına gelir olarak kaydedilmekteydi.¹⁷²

Burada bulunan kömür imali işinde çalışanlara bakıldığında Yovan ve Dosik mahallelerine kayıtlı olduklarını görmekteyiz. Burada tayin edilen kömürçüler konum olarak muhtemelen demir eritme fırınlarına yakındı.

¹⁷⁰ <http://www.etimaden.gov.tr/m/page/dijital-medya-maden-terimleri-sozlugu-c-harfi-ile-baslayanlar>, (Erişim 28.01.2018).

¹⁷¹ Altunbay, a. g. t., s. 130

¹⁷² Altunbay, a. g. t., s. 140.

Kayıtlı kömür işçilerinin tamamı gayrimüslimdir. Toplam elli sekiz kömür işçisi kaydedilmiştir.

Maden işçileri için söz konusu olan vergiden ve askerlikten muafiyet kömürcüler için de geçerliydi.¹⁷³ Kömür imali işinde çalışanların yıllık gelirlerine bakıldığında Yovan mahallesi'nde ücretler 160-320 kuruş olarak değişmektedir. Ortalama olarak bir kömür işçisinin yıllık geliri 250 kuruş civarındadır.

Dosik mahallesi'ne baktığımızda ise yıllık gelir 200-350 kuruş olarak değişmektedir.

Tablo 33. Samakov Kazasında Bulunan Kömür İşçileri

Mahalleler	Toplam Hane Sayısı	Kömürcü	Kömür İşçisi	Kömür İşçisinin Yıllık Toplam Geliri (Kuruş)	Kişi Başına Düşen Gelir (Kuruş)
Yovan	33	29	-	7.275	220,45
Dosik	40		29	9.175	229,37
Toplam	73	29	29	16.450	449,82

¹⁷³ Donald Quataert, *a. g. e.*, s. 96.

SONUÇ

Bu çalışma ile iki temel soruya cevap aranmıştır. İlki, Samakov Kazasının tarihsel süreci ve temettuat defterlerine kayıtlı on dört mahallenin sosyo-ekonomik durumu nasıldı? İkincisi ise, bölgede bulunan ve Osmanlı Devleti içinde oldukça önemli olan demir madeninin faaliyetleri ve burada çalışan işçilerin standartları nasıldı? Buna ek olarak maden işçilerinin ekonomik standartlarını daha iyi anlayabilmek için bölgede bulunan aba işçileri ve kömür işçilerinin de gelirleri incelenmiştir. Bu soruların cevaplarını yapılan çalışma sonucunda şu şekilde sıralayabiliriz;

Samakov'da araştırma konusunun kaynağını oluşturan on dört mahalleye kayıtlı toplam 1238 hane bulunmaktadır. Bu hanelerdeki tahmîni nüfus 6190'dır. Müslüman nüfus toplam 1910 olup toplam nüfusun dörtte bir kadarını oluşturmaktadır. Gayrimüslim nüfusunun toplamı ise 4280 olup toplam nüfusun dörtte üçünü oluşturmaktadır. On dört mahallede toplam iki muhtar mevcuttur. Muhtarlardan biri Cami-i Atik mahallesinde diğeri ise Mehmed Çavuş mahallesine kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.

Kazaya kayıtlı olan hanelerin önemli bir kısmı gelirlerini madencilik faaliyetinden elde etmektedir. Halk içindeki meslek gruplarına baktığımızda kazadaki demir madenine bağlı iş kollarının oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Buna göre, 837 adet hane reisinden yetmiş üç kişisi maden işçisi, yirmi dokuz kişi kömür işçisi, on dört kişi fırıncı, on bir kişi ise “kovaç” olarak kaydedilen demirciler bu mesleklerin başında gelmektedir. Buraya kayıtlı maden işçilerinin tümü müslümandır.

Kömürcü, kömür işçisi, fırıncı ve kovaç olarak kaydedilenlerin tamamı gayrimüslimdir. Kömür işçilerin yıllık gelirlerine bakıldığında Yovan mahallesinde ücretler 160-320 kuruş olarak değişmektedir. Ortalama olarak bir kömür işçisinin yıllık geliri 250 kuruş civarındadır. Gayrimüslimlerin bir diğeri önemli gelir kaynağı da meyhanecilik olmuştur. Genel olarak toplam kırk beş meyhane dükkânı, otuz bir meyhaneci

mevcuttur. Meyhanecilik, müslüman mahallelerinde meslek olarak tercih edilmemiştir.

On dört mahallenin yıllık toplam geliri 499.166 kuruştur. Kişi başına düşen gelir ise 403,20 kuruştur. Bölgede çalışan maden işçilerinin yıllık toplam geliri ise 13.970 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu rakam on dört mahallenin toplam gelirinin % 2.79'unu oluşturmaktadır. Buraya kayıtlı tüm maden işçilerinin tümü müslümandır. Çoğunluğunu on altıncı yüzyılda Erdel'den getirtilen Macar grupların oluşturduğu bu işçilerin zamanla müslümanlaşmış olduğu anlaşılmaktadır. Demir işçileri, fırıncılar ve kömür imalinde çalışan işçiler için aynı durum söz konusu değildir.

Madende çalışan işçilerin sosyal standartları incelendiğinde eğitim seviyelerinin düşük olduğu ve okur-yazar oranının yüksek olmadığı anlaşılmaktadır. Madendeki işçilerin sağlık kontrolleri ise madende bulunan bir doktor tarafından yapılmaktaydı. Sayıca kalabalık olan maden işçileri için bir doktor oldukça yetersizdir. İşçiler arasında görülen ateşli hastalıklar ve romatizma geleneksel yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılmıştır. Buradan işçilerin sağlık standartlarının da çok iyi olmadığı anlaşılmaktadır.

Samakov kazasında toplam beş adet demir fabrikası bulunmaktadır. Bu demir fabrikaları Nazır Cafer, Musalli ve Cami-i Atik mahallelerine kaydedilmiştir. Buraya kayıtlı fabrika sahiplerinin tümü müslümandır. Fabrika işletme imtiyazının sadece müslüman toprak sahibi elitlere verildiği görülmektedir. İşçilerden ya da diğer meslek gruplarından başka bir hane reisine fabrika işletme imtiyazı tanınmamıştır.

Madenlerin işletilmesi ile ilgili olarak ise Samakov kazasında emanet yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, maden mahâline bir emin veya nazır ve buna ilaveten de bir kâtip, bir tartıcı gönderilmiştir. Eminin emrine madenin toplam maden miktarına göre sermaye akçesi verilmekteydi. On dört mahalleye kayıtlı toplam üç maden müdürü bulunmaktadır. Bu maden müdürlerinin senelik gelirleri bir maden işçisinin yıllık gelirinin ortalama üç katı kadardır. Buradan elde edilen demir Selanik iskelesine ve Varna İskelesine oradan da İstanbul' Tersane-i Âmire'ye ulaşmaktadır.

Önemli bir aba üretim merkezi olan Samakov kazasında on dört mahalleye kayıtlı toplam yetmiş altı abacı bulunmaktadır. Abacılık mesleğiyle uğraşan hane reislerinin geneli gayrimüslimdir. Gayrimenkul olarak toplam otuz aba dükkânı mevcuttur. Defterlere kadın aba işçisi kaydedilmemiştir.

Kasabada dericilik mesleği de ön planda olup toplam yirmi sekiz kişi debbağ olarak kaydedilmiştir. Debbağların geneli müslüman mahallelerine kaydedilmiştir.

Samakov kazasında bulunan değirmenlerin demircilik faaliyetlerinde de kullanıldığı muhtemeldir. Toplam on adet değirmen bulunmaktadır. On değirmenin sekizi kiraya verilmiş olup toplam kira geliri 1.485 kuruştur.

Ziraat ve hayvancılıkla ilgili olarak, on dört mahalleden sadece bir mahallede kenevir ziraâti yapıldığı görülmektedir. Hayvancılık faaliyetlerine baktığımızda ise Samakov'da toplam hayvan sayısı 3512'den fazladır. Bu hayvanların % 31'i büyükbaş, % 59'u küçükbaş, %4'ü ise yük hayvanıdır. Toplam hayvancılık geliri 4.537 kuruştur. Hayvancılık faaliyetleri incelenen on dört mahallede de yapılmıştır.

Kazaya kayıtlı olup çalışan maden işçileri, kömürcüler ise askerlik ve cizye gibi bir takım vergilerden de muaf tutulmuştur

Sonuç olarak, on dört mahallede bulunan işçi müslüman hane reislerinin mal varlıkları ve gelir standartlarının ortalama olduğu anlaşılmaktadır. Genelinin yıllık geliri arasında çok fark yoktur. Gayrimüslim işçi gruplarında da istisnalar dışında aynı durum söz konusudur. Müslüman mahallesine kayıtlı fabrika sahipleri aynı zamanda ayrıcalıklı toprak sahibi kesimi oluşturmaktadır. Gayrimüslim işçiler içinde gelir seviyesi iyi olanlar arasında aba işçileri ön plandadır. İşçilik dışında gayrimüslimlerin önemli gelir kaynağının meyhanecilik olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan bu çalışma ile Osmanlı döneminde kozmopolit bir maden kasabası olarak bilinen Samakov'un gerek madencilik faaliyetleri gerekse diğer sosyo-ekonomik faaliyetlerde de oldukça dinamik olduğu incelemenin

esasını oluşturan temettuat kayıtlarında bulunan on dört mahallede de tespit edilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Kadir. *Osmanlı Devleti'nde Bir İdârî Reform Denemesi: Tuna Vilâyeti (1864-1867)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 332437).
- AKGÜNDÜZ, Ahmet. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C.1, İstanbul: Fey Vakfı, 1990.
- ALTUNBAY, Mustafa. *Osmanlı Döneminde Bir Maden İşletmesinin Tarihi Süreci: Sidrekapsi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2010, Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 263097).
- ALTUNBAY, Mustafa. *Klasik Dönemde Osmanlı'da Madencilik, Türkler Ansiklopedisi*, C.10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002
- ARSLAN, İsmail. *XIX. Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri: İğdiş (Selim Ağa Köyü) Temettuat Defterleri Örneği, (Elektronik Versiyon)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Temettuat Defterleri Osmanlı Daire Başkanlığı Yayın No. 108, İstanbul, Haz: Yusuf İhsan GENÇ, Mustafa Küçük, Raşit Gündoğdu, Sinan Satar, İbrahim Karaca, Hacı Osman Yıldırım, Nazım Yılmaz, Başbakanlık Basımevi, 2010.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA) Mâliye Vâridât Temettuat Defterleri 11199, (1260/1844-1845).

BOA, ML. VRD. TMT. d.11200, (1260/1844-1845).

BOA, ML. VRD. TMT. d.11201, (1261/1845).

BOA, ML. VRD. TMT. d.11206, (1260/1844-1845).

BOA, ML. VRD. TMT. d.11213, (1261/1845).

BOA, ML. VRD. TMT. d.11214, (1261/1845).

BOA, ML. VRD. TMT. d.11217, (1260/1844-1845).

BOA, ML. VRD. TMT. d.11233, (1261/1845).
BOA, ML. VRD. TMT. d.11236, (1261/1845).
BOA, ML. VRD. TMT. d.11238, (1261/1845).
BOA, ML. VRD. TMT. d.11239, (1261/1845).
BOA, ML. VRD. TMT. d.11249, (1261/1845).
BOA, ML. VRD. TMT. d.11250, (1261/1845).
BOA, ML. VRD. TMT. d.11257, (1261/1845).

Bulgarca-Türkçe Sözlük, İkinci Baskı, Sofya, 1992.

BOSTAN, İdris. *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1992.

CİPOLLA, *Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi (Çev: Mehmet Sırrı Gezgin)*, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 1992.

ÇAĞATAY, Neşet. *Osmanlı İmparatorluğunda Maden İşletme Hukuku*, C.2, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı:1.

ÇELEBİ, Evliyâ. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, C.6, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

DİŞÇİ Rian. “Sözlük- Türkçe- Arnavutça-İngilizce”, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul, Basımevi ve Film Merkezi, 1994.

FAROQHİ, Suraiya. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010.

GENÇ, Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014.

GENÇ, Mehmet. “İltizâm”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), C.22, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

GENÇ, Mehmet. “Mukataa”, Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), C.31, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1980.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib. *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1957.

GÜRAN, Tevfik. *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.

- GÜRAN, Tevfik. *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- HAMMER, Joseph von. *Osmanlı Tarihi*, C.1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990.
- HINZ, Walter. “İslâmda Ölçü Sistemleri”, Çev: Acar SEVİM, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990.
- Jeoloji Mühendisleri Dergisi, *Osmanlıda Madencilik*, MTA Araştırma ve Planlama v Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2004.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan%27daki_%C5%97ehirler_listesi. (Erişim 22.02.2017).
- <https://translate.google.com/?sl=sw#sq/tr/kova%C3%A7>, (Erişim 16.1.2018).
- <http://www.etimaden.gov.tr/m/page/dijital-medya-maden-terimleri-sozlugu>, (Erişim 18.01.2018).
- <http://www.etimaden.gov.tr/m/page/dijital-medya-maden-terimleri-sozlugu-c-harfi-ile-baslayanlar>, (Erişim 28.01.2018).
- <http://samokov.bg/> (Erişim 02.12.2018).
- KANAR, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say yayınları, 2011.
- KARPAT Kemal. *Osmanlı Nüfusu, İstanbul*, Timaş Yayınları, 2010.
- KİEL, Machiel. “Samakov”, *Diyanet İslam Vakfı Ansiklopedisi DİA*, C.36, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat. “*Osmanlı Sosyal ve İktisâdi Tarih Kaynaklarından Temettû Defterleri*” (Elektronik Versiyon), Belleten, C.59. Ankara, 2013.
- ORTAYLI, İlber. *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Osmanlı Yer Adları: I, Haz; Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Ankara, 2013.

- ŞAFAK, Ali. *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayıncılık, Mart 1992.
- Şemseddin SAMİ. *Kamusu'l Âlâm*, İstanbul: Mihran Matbaası, C.4, 1894.
- Şemseddin SAMİ. *Kâmus-ı Türkî*, Haz: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, Aralık 2011.
- TABAKOĞLU, Ahmet. “Öşür”, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,(DIA) C.34, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- TABAKOĞLU, Ahmet. “Resim”, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,(DIA) C.34, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1980.
- TABAKOĞLU, Ahmet. *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- TABAKOĞLU, Ahmet. *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- TODOROV, Nikolai. *The Balkan City 1400-1900*, University of Washington Press Seattle and London, 1893.
- TODOROV, Nikolai. “19.Yy. İlk Yarısında Bulgaristan Esnâf Teşkilatında Bazı Karakter Değişimleri”, 1967, İÜİF Mecmuası, C.27, S. 1-2.
- Türkçe Sözlük 2*, Yeni Baskı, Ankara: Atatürk kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, K-Z, 1988.
- TIZLAK, Fahrettin. *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- TUNCER, İsmet. “18. Yüzyılda Antakya’da Âyanlar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2018. Yüksek Öğrenim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No:505347).
- ÜSTÜNDAĞ, Nagehan. *Osmanlıda Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)*, 2017, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, C.1, S.2..
- İNALCIK, Halil. *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul: Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (ISAM), 2011.

- INALCIK Halil. *Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar*, (Ed: Çağlar Keyder, Faruk Tabak), *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarımı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- İPEK, Edip. *Temettuât Defterlerine Göre Babaeski*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2014. Yüksek Öğrenim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 354962).
- YILDIRIM, Kadir. *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- YILDIRIM, Mehmet. *Osmanlı Demir Çelik Sanayii'nde Atölyeden Fabrikaya Geçiş (1830-1870)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 417860).
- QUATAERT, Donald. *Osmanlı Devletinde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)*, Ankara: Yurt Yayınevi, 1987.
- QUATAERT, Donald. *Osmanlı İmparatorluğunda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2009.

EKLER

EK 1: Samakov Kazası'nın Sınırlarını Gösteren Harita

Kaynak: BOA. HRT. h. 00171_00001 (1300/ 1882-1883)

EK 2 : Samakov'un Bugünkü Sınırlarını Gösteren Harita

Kaynak: <https://www.ff.org/bulgaria-opportunities-and-challenges/> (Erişim 9.12.2018)

EK 3: Günümüzde Bayraklı Camî'nin Görünümü

Kaynak: <http://samokov.bg/> (Erişim 2.12.2018)

EK 4: Günümüzde Samakov'un Genel Görünümü

Kaynak: <http://samokov.bg/> (Erişim 2.12.2018)

EK 5: Günümüzde Samakov Rila Dağları

Kaynak: <http://samokov.bg/> (Erişim 2.12.2018)

EK 6: Osmanlı'dan Günümüze Gelen Tarihi Çeşme

Kaynak: <http://samokov.bg/> (Erişim 2.12.2018)

EK 7: Samakov'da Tarih Müzesi

Kaynak: <http://samokov.bg/> (Erişim 2.12.2018)

EK 8: Günümüzde Şişmanov Kalesinin Kalıntıları

Kaynak: <http://samokov-info.com/landmarks/shishmanovo-kale/?lang=en>

(Erişim 2.12.2018)

EK 9: Demir İşleme ve Metalurji Tesisinden (Samokovo) Bir Görünüm

Kaynak: <http://samokov-info.com/landmarks/the-samokov/?lang=en>

(Erişim 2.12.2018)

EK 10: Demir İşleme Tesisinden (Samokovo) Genel Görünüm

Kaynak: <http://samokov-info.com/landmarks/the-samokov/?lang=en>

(Erişim 2.12.2018)

EK 11: Metalurji işlerinde kullanılan demir tekerlek

Kaynak: <http://samokov-info.com/landmarks/the-samokov/?lang=en>
(Erişim 9.12.2018)

EK 12: Demir İşleme Tesisinden (Samokovo) Restorasyon Sonrası Görünümü

Kaynak: <http://samokov-info.com/landmarks/the-samokov/?lang=en>
(Erişim 9.12.2018)

EK 13: Samakov'un Mahallelerine Ait Temettuât Defterlerinden Örnek
Transkripsiyonlar

A) Kurşunlu Mahallesi (ML.VRD.TMT. d. 11238)

Niş Eyâleti dâhilinde kâin Samakov kâimmakâmılığı kazâlarından nefs-i
Samakov kasabası mahallâtından Kurşunlu mahallesinde mukîm ahâli
İslâmiyenin emlâk arazî temettûlerini mübeyyin defteridir.

Hane 1 Numero 1

Şeyh Ali Efendi Zade Şeyh Mahmud Efendi

Meşâyihten İdüğü

Sâkin olduğu hânesinden başka bir şeyi olmayub meşâyihden olduğundan
bazı kimesnelerin riâyet ve iâne etmesiyle taayyüş ve idâre olunmakda
olduğu.

Hane 10 Numero 10

Marka Ali Oğlu Abdül

Maden-i Ameliyeden

Sene-i Sâbıkada Vergi-i Mahsûsadan Bir Senede Vermiş Olduğu 10 Kuruş

Kısır İnek Re's 2

Merkumun sâkin olduğu hânesinden başka bir şeyi olmayub ameliyecilikten
bir senede tahmînen temettuâtı 150 Kuruş

Bende Ahmed Muhtâr-ı Sâni	Bende Hacı Ahmed Muhtâr-ı Evvel	Ed- Dâ'î Hasan İmâm-ı Mahalle-i Mezbûr
------------------------------	---------------------------------------	--

B) Dosik Mahallesi (ML. VRD. TMT. d. 11201)

Niş Eyâleti dâhilinde kâin Samakov kâimmakâmı kazâlarından nefsi-i Samakov mahallâtından Dosik mahallesinde mukîm ahâli İslâmiyenin emlâk arazi temettûlerini mübeyyin defteridir.

Hane 3 Numero 3

Estoyan Oğlu ilye

Dülger Makulesinden İdüğü

Sene-i Sâbıkada Vergi-i Mahsûsadan Bir Senede Vermiş Olduğu 3 Kuruş

Cizye Evsat 3 Kuruş

+ Ednâ 1 Kuruş

4 Kuruş

Adedi Ağnâm Rüsûmu 18 (para)

+ 9

27

Re's Ağnam 6

Kısır İnek Re's 1

Sağmal Ağnam Re's 6

Kuzu Re's 6

Hâsılât-ı Senevî Tahminî Sene 60. 24 Kuruş

Mecmûundan Bir Senede Tahmînen Temettuâtı Sene 60. 24 Kuruş

Dülgerlikten Bir Senede Temettû	+	222 Kuruş
		<hr/>
		246 Kuruş

Hane 5 **Numero 5**

Mito Oğlu Desto

Kömürcü Ameliyesinden İdüğü

Sene-i Sâbıkada Vergi-i Mahsûsadan Bir Senede Vermiş Olduğu 53 Kuruş

Cizye 1 Evsat

+ 1 Ednâ

2

Gayr-i Mezrû Tarla Kile 3 Çayır öşür 2

Sağmal İnek Re's 1 Bargir Re's 1

Hâsılât-ı Senevî Tahminî Sene 60. 30 Kuruş Hâsılât-ı Senevî Sene 60. 30 Kuruş

Mecmûundan Bir Senede Temettû Sene 60 50 Kuruş

Kömür İmâlinden Bir Senede Temettuâtı 250 Kuruş

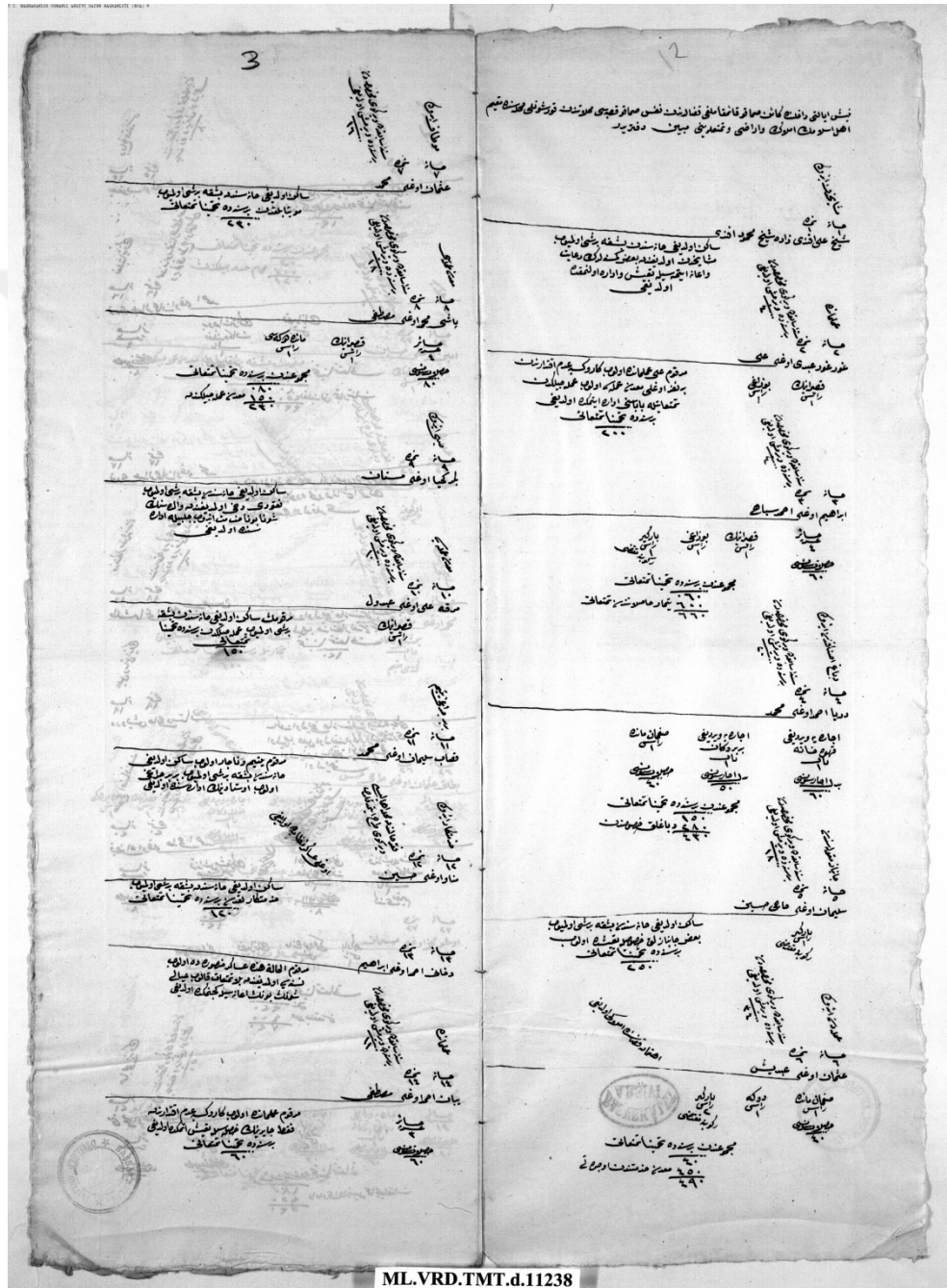
Bir Nefer Oğlu Hizmetkârlıktan Temettuâtı + 50 Kuruş

350 Kuruş

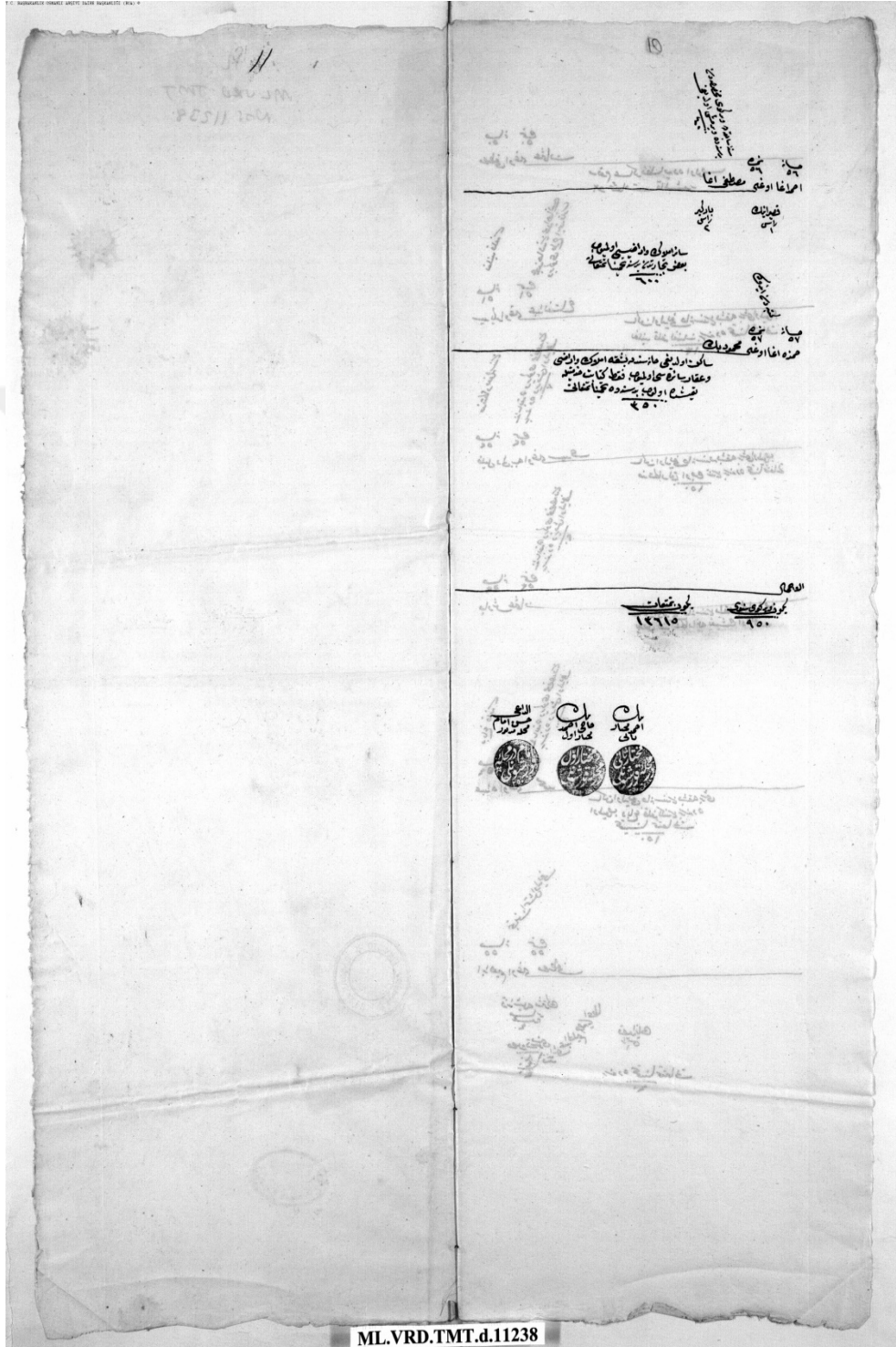
EK 14: Samakov'un Mahallelerine ait Temettuât Defterlerinden Örnek Belgeler

1. Kurşunlu Mahallesi Ait Temettuât Defterinin İlk Sayfası

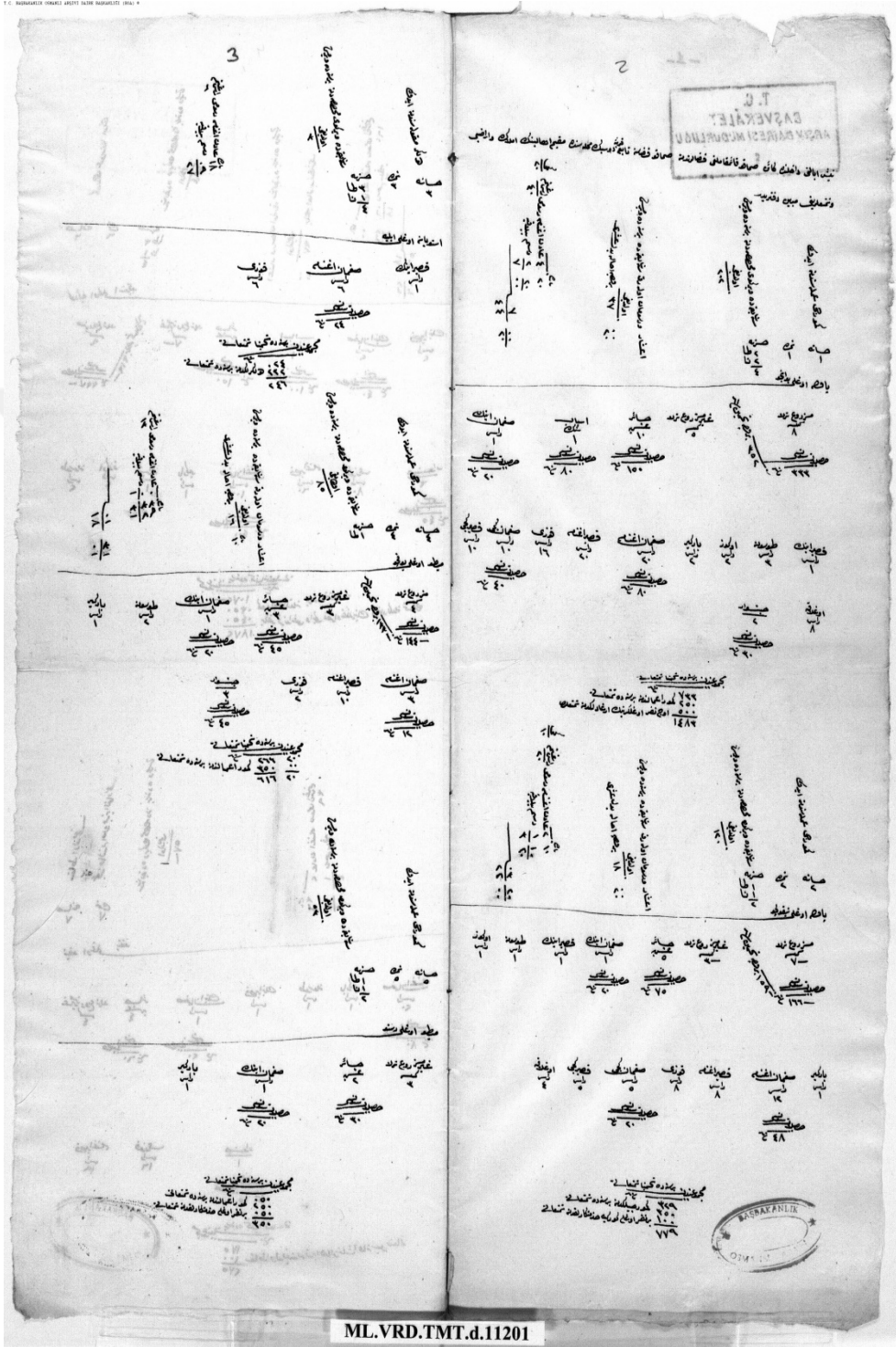

ML.VRD.TMT.d.11238

2. Kurşunlu Mahallesi Ait Temettuât Defterinin Son Sayfası

3. Dosik Mahallesine Ait Temettuât Defterinin ilk Sayfası

ML.VRD.TMT.d.11201

4. Dosik Mahallesine Ait Temettuât Defterinin Son Sayfası

